

FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY KARLOVY V PRAZE

Ústav germánských studií / Oddělení nederlandistiky

DIPLOMOVÁ PRÁCE

KATEGORIE URČENOSTI V NIZOZEMŠTINĚ A ANGLIČTINĚ

DETERMINERS WITH DUTCH AND ENGLISH NOUNS

Andrea Smetanová

Vedoucí práce:
PhDr. Zdenka Hrnčířová

Konzultantka:
prof. PhDr. Libuše Dušková, DrSc.

Praha 2008

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité prameny a literaturu.

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych na tomto místě upřímně poděkovala vedoucí diplomové práce, PhDr. Zdeně Hrnčířové, a konzultantce, prof. PhDr. Libuši Duškové, DrSc., bez jejichž pomoci a cenných připomínek by moje diplomová práce v této podobě zcela jistě nevznikla.

Obsah

	Úvod	1
1	Klasifikace jazyků	2
1.1	Genealogická klasifikace	2
1.2	Typologická klasifikace	4
2	Kategorie určenosti obecně	5
2.1	Vyjadřování určenosti	5
2.2	Člen jako zvláštní slovní druh	6
2.3	Tvar a pozice členu	6
3	Systém členů obecně	7
3.1	Systém členů v angličtině	7
3.1.1	Člen určitý	7
3.1.2	Člen neurčitý	8
3.1.3	Pozice členu	9
3.2	Systém členů v nizozemštině	10
3.2.1	Člen určitý	10
3.2.2	Člen neurčitý	13
3.2.3	Pozice členu	14
3.3	Formální rozdíly ve vyjadřování určenosti	15
4	Systém odkazování obecně	16
4.1	Základní typy odkazování v angličtině	16
4.1.1	Vyjadřovací prostředky	17
4.2	Základní typy odkazování v nizozemštině	18
4.2.1	Vyjadřovací prostředky	19
4.3	Srovnání typů odkazování a vyjadřovacích prostředků	20
5	Povrchová absence členu	25
5.1	Povrchová absence členu v angličtině	26
5.2	Povrchová absence členu v nizozemštině	31
5.3	Srovnání povrchové absence členu	35
5.4	Podrobnější pohled na povrchovou absenci členu	36
5.5	Ověření metody v praxi	37
5.5.1	První fáze rozboru	38
5.5.2	Druhá fáze rozboru	39
5.5.3	Třetí fáze rozboru	41
5.5.4	Výsledky rozboru a shrnutí	47
6	Funkční styl odborný	51
6.1	Obecná charakteristika	51
6.2	Funkční styl administrativní	51

6.2.1	Normy administrativní komunikace	51
6.2.2	Stylová norma administrativních textů	52
6.2.3	Zkoumané texty	54
6.2.3.1	Překlady v Evropské unii	55
7	Systémová konfrontace kategorie určenosti	56
7.1	Reference generická	57
7.2	Reference negenerická	62
7.2.1	Negenerická reference určitá	62
7.2.1.1	Určenost situační	62
7.2.1.2	Určenost anaforická	67
7.2.1.3	Anaforická určenost asociační	71
7.2.1.4	Určenost rozvíjejícími členy	72
7.2.1.4.1	Restriktivní věta vztažná	73
7.2.1.4.2	Postmodifikující předložková vazba	77
7.2.1.4.3	Obsahová věta přívlastková	79
7.2.1.4.4	Těsný přístavek	80
7.2.1.4.5	Modifikátor jedinečnosti nebo totožnosti	81
7.2.2	Negenerická reference neurčitá	82
7.2.3	Determinace substantivní části přísudku a doplňku	91
7.2.4	Povrchová absence členu	95
7.2.4.1	Člen nulový	95
7.2.4.1	Bezčlennost	97
7.2.4.1.1	Determinace podstatných jmen vlastních	99
7.2.4.3	Skutečná absence členu	100
7.2.4.3.1	Substantiva ve spojení se slovesy	101
7.2.4.3.2	Substantiva ve spojení s předložkami	102
7.2.4.3.3	Substantiva ve funkci jmenné části přísudku	104
7.2.4.3.4	Substantiva ve funkci doplňku	104
8	Závěr	106
	Resumé v češtině	109
	Resumé in het Nederlands	110
	Abstract in English	111
	Primární literatura	113
	Sekundární literatura	114
	Vysvětlivky	116

Úvod

Pro českého mluvčího představuje gramatická kategorie určenosti poměrně abstraktní pojem, neboť determinaci substantiv pomocí systému členů jeho mateřský jazyk nezná. O to složitější je pak pro českého mluvčího užívání tohoto systému zvládnout v jazyce cizím, který se teprve učí. I zběžný pohled do kterékoli nizozemské či anglické gramatiky totiž mnoho potenciálních zájemců z řad nerodilých mluvčích odradí, neboť výčet nejrozumnějších pravidel, výjimek z pravidel a výjimek z výjimek je obvykle velmi obsáhlý. Přesto však existuje způsob, jak kategorii určenosti zvládnout, a pomoci nám při tom může také znalost více jazyků, zejména pocházejí-li ze stejné jazykové větve, jako je tomu v případě nizozemštiny a angličtiny. Nejde o to, že by pravidla v obou jazycích měla být shodná, ale naopak právě důkladnější povědomí o konkrétních odlišnostech nám může při studiu jednotlivých jazyků velmi pomoci.

V této práci tedy uvádíme nejprve několik obecných poznámek o klasifikaci jazyků, abychom nizozemštinu i angličtinu zasadili alespoň do základního kulturněhistorického kontextu. Následují kapitoly o kategorii určenosti obecně, o systému členů v obou jazycích, základních typech odkazování a o povrchové absenci členu. V hlavní části této práce pak na základě většího množství příkladů excerpovaných z nizozemsky a anglicky psaného odborného (administrativního) textu zkoumáme konkrétní podobnosti a odlišnosti ve vyjadřování gramatické kategorie určenosti v obou jazycích podle jednotlivých typů odkazování.

Začínáme-li mnohdy výkladem jazykové situace v angličtině, není to proto, že bychom jeden jazyk nadřazovali nad druhý. Důvodem je především skutečnost, že česká terminologie užívaná k popisu gramatických jevů anglického jazyka, je poněkud propracovanější a také všeobecně je

českým mluvčím poměrně dobře přijímána (neboť téměř každý se s ní již někdy setkal), a může nám tedy posloužit jako vhodný model a východisko pro popis jazykové situace v nizozemštině. Podstata jevu, kterým se v této práci zabýváme, je v obou jazycích prakticky totožná. Proto není příliš obtížné abstrahovat od termínů specifických pro ten který jazyk a ponechat pouze neutrální termíny, které jsou bez potíží aplikovatelné jak v nizozemštině, tak v angličtině.

Vzhledem k tomu, že systém determinace pomocí členů je v obou jazycích velmi pevně zakotven a v průběhu doby se v zásadě nemění, lze téma kategorie určenosti považovat za velmi nadčasové. Navíc díky skutečnosti, že nejen na Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy v Praze budou stále přicházet noví zájemci o studium obou jazyků, platí totéž i pro přínos konkrétní systémové konfrontace kategorie určenosti v nizozemštině a angličtině. Mimo jiné také proto je tato práce psána v českém jazyce, neboť by svým zaměřením mohla pomoci právě studentům, kteří si jeden či druhý jazyk teprve osvojují.

1 Klasifikace jazyků

Klasifikace jazyků je v podstatě dvojí: (1) genealogická a (2) typologická.

1.1 Genealogická klasifikace¹

Genealogická klasifikace spočívá v třídění jazyků z hlediska jejich původu. Skupina příbuzných jazyků (tzv. jazyková rodina) má společný původ, neboť vznikla diferenciací společného (zpravidla jen hypotetického) základu, tzv. prajazyka. V rámci jednotlivých rodin lze vymezit

celky nižšího řádu, obvykle označované jako větve, které se někdy ještě dále dělí na menší skupiny a podskupiny.

Nizozemština i angličtina patří do rodiny indoevropských jazyků, které představují největší (nejrozsáhlejší) a nejlépe prozkoumanou jazykovou rodinu světa. Termín *indoevropský* byl vytvořen uměle na základě názvu obou hlavních oblastí, kde tyto jazyky byly od pradávna domovem. Indoevropské jazyky dělíme dále na řadu větví, z nichž některé jsou dnes již mrtvé. V zásadě se jedná o dialekty indoíránské, arménské, albánské, baltoslovanské, tocharské, chetitské, řecké, románské, keltské a germánské.

Germánské jazyky, k nimž nizozemština i angličtina patří, zaujímaly původně nevelké území v dnešním severním Německu a jižní Skandinávii. V první polovině 1. tisíciletí n.l. ovládly sice germánské kmeny v důsledku tzv. stěhování národů valnou část Evropy, ale většinou byly dříve nebo později pohlceny domácím obyvatelstvem (to platí zejména o východogermánských kmenech). Dodatečně došlo k novým expanzím germánských jazyků i do jiných částí světa, např. v důsledku nizozemské či britské kolonizace (např. v Jižní Africe vznikla smíšením nizozemštiny mimo jiné s prvky angličtiny afrikánština).

Uvnitř germánské větve došlo před rokem 400 n.l. k další diferenciaci, jejímž výsledkem byl vznik tří velkých skupin: (1) východogermánské, (2) skandinávské nebo severogermánské a (3) západogermánské, přičemž oba námi zkoumané jazyky se řadí k dialektům západogermánským. V rámci západogermánské skupiny jazyků se však poměrně záhy vytvořily ještě další dvě podskupiny: (a) kontinentálně germánské dialekty (angličtina a fríština) a (b) ingveonské dialekty (nizozemština, dolní němčina a horní němčina).

U obou zkoumaných jazyků rozeznáváme tři základní vývojová stádia:

- 1) staronizozemské (*Oudnederlands*) / staroanglické (*Old English*)
- 2) středonizozemské (*Middelnederlands*) / středoanglické (*Middle English*)
- 3) novonizozemské (*Nieuwnederlands*) / novoanglické (*New English*)

Přestože počátek staronizozemského i staroanglického období bývá v pramenech datován různě, lze předpokládat, že nejpozději v 7. století n.l. se již oba jazyky vydaly svou vlastní cestou. Bude tedy velmi zajímavé porovnat stav v oblasti determinace, k němuž oba jazyky dospěly za přibližně 1400 let svého samostatného vývoje. Tím spíše, že příbuznost nizozemštiny a angličtiny zůstává nepřehlédnutelná dodnes, neboť i v moderní podobě vykazují mnoho společných znaků, např.:

česky	<i>otec</i>	<i>kniha</i>	<i>jablko</i>	<i>dům</i>	<i>hnědý</i>	<i>dvě</i>	<i>najít</i>
nizozemsky	<i>vader</i>	<i>boek</i>	<i>appel</i>	<i>huis</i>	<i>bruin</i>	<i>twee</i>	<i>vinden</i>
anglicky	<i>father</i>	<i>book</i>	<i>apple</i>	<i>house</i>	<i>brown</i>	<i>two</i>	<i>find</i>

Společné znaky moderní nizozemštiny a angličtiny se však neomezuji pouze na hláskové shody ve slovní zásobě, ale týkají se i gramatické stavby obecně (viz typologická klasifikace).

1.2 Typologická klasifikace²

Typologická (morfologická) klasifikace spočívá v třídění jazyků podle jejich morfologického typu, tj. podle současné gramatické stavby. Morfologický typ jazyka je určován především způsobem vyjadřování gramatických (syntaktických) vztahů, strukturou morfémů, povahou gramatických kategorií, stupněm koncentrovanosti lexikálních a gramatických významů apod.

Vzhledem k velkému počtu kritérií je počet morfologických jazykových typů udáván různě. Nejpropracovanější je tzv. strukturní typologie (Skalička), která jazyky rozděluje do pěti typů: (1) aglutinační, (2) flektivní, (3) izolační, (4) introflektivní a (5) polysyntetické. Své názvy získaly tyto typy podle převládajícího rysu, i když každý typ je jako celek vymezen celou škálou těchto rysů (navzájem spjatých), ne rysem jediným.

V nizozemštině i angličtině je převládajícím rysem izolace, tj. vyjadřování gramatických funkcí doplňovanými pomocnými slovy. Pro izolační (analytické) jazyky je dále typická zejména slabičná povaha sufixů a koncovek, jasný fonologický předěl mezi slovními druhy, polysémie slova, množství gramatických slov, pevný slovosled, vedlejší věty apod.

2 Kategorie určenosti obecně³

V jistém počtu jazyků existuje vedle rodu, čísla a pádu ještě další substantivní kategorie – *určenost*. Tato gramatická kategorie zahrnuje prostředky, jež mají vyjádřit, zda označovaná věc či osoba je posluchači již předem známá (zda je určená), anebo zda jde o věc či osobu dosud neznámou (neurčenou).

2.1 Vyjadřování určenosti⁴

V rámci kategorie určenosti plní tuto funkci především člen (např. v jazycích germánských, románských, keltských, arabštině aj.), zčásti slovosled (např. v ugrofinských jazycích, ve většině slovanských jazyků, čínštině apod.), ukazovací zájmena a ojediněle i některé další prostředky (např. číslovka *oba*). Sekundárně však k vyjádření jistého druhu urče-

nosti slouží i každé užití číslovky, většiny zájmen (zvláště ukazovacích) a některých dalších prostředků (např. i užití přivlastňovacího adjektiva či genitivu, superlativu apod.). Pro tuto širší skupinu gramaticky rozvíjejících větných členů i nečlenů, které vyjadřují, resp. široce specifikují determinaci substantiva (tj. člen, demonstrativum, posesivum, kvantitativní adverbium apod.), se někdy užívá termín *determinátory*.

2.2 Člen jako zvláštní slovní druh⁵

Gramatická kategorie určenosti má zcela zřetelné lexikální pozadí. Existuje totiž slovní druh – *zájmena*, jejichž funkce spočívá mimo jiné v jakémsi ukazování na věci či osoby, v odkazování na dřívější souvislosti apod. Určenost substantiva lze tedy snadno vyjádřit pomocí ukazovacího zájmena, zatímco neurčenost pomocí zájmena neurčitého (resp. pomocí číslovky *jeden*). Tento způsob užívání demonstrativ se již záhy stal v mnoha jazycích závazným a substantivum označující věc již známou bylo závazně spojováno s demonstrativem. Takto gramatikalizované demonstrativum se nazývá *člen určitý*, přičemž obdobnou gramatikalizací číslovky *jeden* pak vznikl i *člen neurčitý*.

Užívání členu je příznačné pro moderní indoevropské jazyky, z nichž člen mají zejména jazyky germánské a románské, slovanské jazyky jen zčásti (bulharština a makedonština), zatímco jazyky ugrofinské a polysyntetické ho obvykle nemívají.

2.3 Tvar a pozice členu⁶

Tvar členu se obvykle liší podle rodu, v některých jazycích i podle čísla substantiva, které determinuje. Ve francouzštině, němčině, nizozemštině,

angličtině aj. stojí člen před substantivem jako zvláštní slovo, resp. slovní druh (srov. *het boek* (= neutrum) v nizozemštině, *the book* v angličtině). Naproti tomu v dánštině, švédštině, norštině aj. se člen vyskytuje postpozitivně za substantivem, avšak jako jeho součást, tj. sufix. Neurčitý člen stojí obvykle před substantivem anebo v jazyce chybí úplně, popř. chybí jen v plurálu (srov. *een meisje* / *meisjes* v nizozemštině – *a girl* / *girls* v angličtině).

3 Systém členů obecně

Systém členů v jazyce dodává obecnému substantivu (apelativu) informace o povaze jeho denotátu. Říká, zda jde o obecný pojem nebo o jednotlivinu, a v případě jednotliviny zda je referent v situaci promluvy jednoznačně určen či nikoliv. Odráží tak rozdíly v mimojazykové skutečnosti a stejně jako kategorie čísla a počitatelnosti představuje i určenost kategorii sémanticko-gramatickou. Tyto rozdíly v mimojazykové skutečnosti se obvykle vyjadřují členy (určitým, neurčitým a nulovým) a některými zájmeny (ukazovacími, přivlastňovacími a neurčitými).

3.1 Systém členů v angličtině⁷

3.1.1 Člen určitý

Anglický člen určitý se vyvinul ze staroanglického ukazovacího zájmena, přičemž původní demonstrativní význam určitého členu se dosud uchoval v některých ustálených spojeních, např. *for the moment* (pro tuto chvíli, prozatím) či *nothing of the kind* (nic toho druhu, nic takového).

V moderní angličtině má člen určitý tvar **the**, který je stejný pro obě čísla i všechny rody substantiv, která determinuje. V závislosti na distribuci má však anglický člen určitý dvě výslovnostní varianty:

- 1) výslovnostní varianta [ðə] se vyskytuje před následující vyslovovanou souhláskou, např. *the usage* [ðə 'ju:sɪdʒ] (úzus), zatímco
- 2) výslovnostní varianta [ði] se vyskytuje před následující vyslovovanou samohláskou, např. *the heir* [ði 'eɪ] (dědic).

Vedle těchto dvou základních výslovnostních variant existuje ještě také důrazná výslovnost [ði:], která je stejná před vyslovovanou souhláskou i samohláskou a která se vyskytuje pouze v pomalém tempu (např. při diktování) a dále v tzv. honorifikační funkci, kdy referentu řídicího substantiva dodává rys optimální kvality, např. *Guinness is the beer*. (Guinness je to pravé pivo.).

3.1.2 Člen neurčitý

Anglický člen neurčitý se vyvinul ze staroanglické číslovky *jeden*, přičemž původní numerický význam se dosud uchoval v některých ustálených spojeních, např. *at a blow* (jednou ranou) či *in a word* (jedním slovem).

V moderní angličtině má člen neurčitý pouze tvar singuláru **a(n)**. V množném čísle mu odpovídá buď člen nulový nebo nepřízvučné neurčité zájmeno *some* [səm], příp. [sm] (nějaký). Podobně jako člen určitý má i anglický člen neurčitý dvě výslovnostní varianty, které se však liší i v psané podobě:

- 1) tvar **a** s výslovností [ə] se vyskytuje před následující vyslovovanou souhláskou, např. *a unanimous vote* [ə ju:'næniməs 'vəʊt], zatímco
- 2) tvar **an** s výslovností [ən] se vyskytuje před následující vyslovovanou samohláskou, např. *an hour* [ən 'aʊə].

V pomalém tempu (např. při diktování) se mohou vyskytnout také neredukované tvary [ei], příp. [æn].

3.1.3 Pozice členu

Syntakticky má člen funkci determinátoru, tj. nesamostatného větného členu v rámci větného členu realizovaného substantivem (tzv. *noun phrase*), v němž zpravidla tvoří první složku (tj. předchází před premodifikací). V angličtině se členy kladou před své řídicí substantivum (tzv. *head*), např. *a girl* (dívka); má-li substantivum premodifikaci, stojí člen před ní, např. *a young girl* (mladá dívka). V některých výjimečných případech se však anglický člen může vyskytovat i v postpozici, např.:

- 1) při intenzifikaci premodifikujícího adjektiva pomocí *so*, *as*, *too* a po *however*, např. *This is as good a hotel as any other*. (Je to stejně dobrý hotel, jako kterýkoliv jiný) či *Travelling on however humble a scale is expensive here*. (Cestování v jakkoli skromném měřítku je zde drahé.);
- 2) po *any/no worse* (o nic horší) a po *no less* (o nic menší), např. *He is no worse a doctor for being occasionally rude to his patients*. (Není o nic horším doktorem proto, že je občas nezdvořilý k svým pacientům.);

- 3) po *what* ve zvolacích větách a po *such*, např. *What a silly lie!* (To je ale hloupá lež.) či *I have never heard of such a thing.* (Nikdy jsem nic takového neslyšel.);
- 4) člen neurčitý se v knižním stylu postponuje po *many* (nejeden), např. *many a time* (nejednou);
- 5) člen určitý se postponuje po *both* (oba), *all* (všichni), *double* (dvojitý), *treble* (trojitý), *half* (polovina), např. *all the time* (celou (tu) dobu) či *half the students* (polovina studentů);
- 6) po *rather* a *quite* je postpozice členu fakultativní, např. *a rather unexpected result* vs. *rather an unexpected result* (dost neočekávaný výsledek) či *quite a long time* (dost dlouhá doba) vs. *a quite elementary error* (zcela elementární chyba).

3.2 Systém členů v nizozemštině⁸

3.2.1 Člen určitý

Nizozemský člen určitý vznikl taktéž gramatikalizací staronizozemského ukazovacího zájmena. V moderní nizozemštině má však v závislosti na rodu a čísle řídícího substantiva dva základní tvary:

- 1) tvar **de** se používá ve spojení se substantivy mužského a ženského rodu v singuláru a se substantivy všech rodů v plurálu, např. *de man* (muž), *de vrouw* (žena) či *de man / de vrouw / de kinderen* (muži / ženy / děti), zatímco
- 2) tvar **het** se používá pouze ve spojení se substantivy středního rodu v singuláru, např. *het kind* (dítě).

Nizozemský člen určitý se tedy musí v rodě a čísle shodovat s řídícím substantivem substantivního větného členu, v němž funguje jako deter-

minátor. Odtud také pochází označení *de-woorden* pro substantiva (maskulina a feminina), která v singuláru vyžadují tvar členu určitého *de*, a *het-woorden* pro substantiva (neutra), která v singuláru vyžadují tvar členu určitého *het*, přičemž v množném čísle se všechna substantiva chovají jako *de-woorden* (tj. vyžadují tvar členu určitého *de*).

V závislosti na přízvuku má každý tvar členu určitého dvě výslovnostní varianty:

- 1) v nepřízvučné pozici má samohláska *e* v obou tvarech členu určitého ***de/het*** redukovanou výslovnost [ə], přičemž souhláska *h* se nevyslovuje (v písemné podobě se proto namísto ***het*** někdy užívá redukováného tvaru ***'t***), zatímco
- 2) v nepřiliš časté přízvukné pozici mají oba tvary členu určitého ***de/het*** neredukovanou výslovnost [de]/[het], přičemž v písemné podobě může být přízvuk u obou tvarů naznačen čárkou nad samohláskou ***dé/hét***.

Důrazná výslovnost obou tvarů členu určitého se obvykle vyskytuje pouze v pomalém tempu (např. při diktování) a dále v tzv. honorifikační funkci, kdy referentu řídicího substantiva dodává rys optimální kvality, např. *Dat is dé tabak*. (Tomu říkám pořádný tabák.) či *Nederland is hét land van de kaas*. (Nizozemsko je ta pravá země sýrů.).

V moderní nizozemštině je tvar členu určitého ve všech pádech stejný ***de/het***. Dodnes se dochovaly i staré pádové tvary ***des***, ***der*** a ***den***, které se však ve spisovné nizozemštině vyskytují jen velmi zřídka (téměř výlučně v ustálených spojeních). Nejpoužívanějším z výše uvedených starých pádových tvarů členu určitého je genitivní tvar ***der***, který se i v současné nizozemštině (ve formálním projevu) vyskytuje před substantivy všech rodů v plurálu a před femininy v singuláru, a to zejména v případech,

kdy si mluvčí ze stylistických důvodů přeje vyhnout se častějšímu opakování genitivního předložkového spojení **van de**, např. *De minister had zich verzekerd van de steun van de meerderheid der* (namísto *van de*) *parlementsleden*. (Ministr se ujistil o podpoře většiny členů parlamentu.) či *beginselen van de schrijfwijze der* (namísto *van de*) *Nederlandse taal* (zásady pravopisu nizozemského jazyka). Druhou skupinu pak tvoří více či méně archaická ustálená spojení, v nichž se tyto staré pádové tvary členu určitého dochovaly dodnes, např.:

- 1) **des** – genitivní tvar, který se vyskytuje ve spojení s maskuliny a neutry v singuláru, např. *de tand des tijds* (zub času) či *de heer des huizes* (pán domu), a dále také v časových určeních, v nichž má vždy redukovaný tvar **'s**, např. *tweemaal 's jaars* (dvakrát ročně);
- 2) **der** – genitivní a dativní tvar, který se vyskytuje ve spojení s femininy v singuláru, a zároveň také genitivní tvar, který se vyskytuje ve spojení se substantivy všech rodů v plurálu, např. *in naam der wet* (jménem zákona) či *het Boek der Boeken* (kniha knih, Bible svatá);
- 3) **den** – dativní tvar, který se vyskytuje ve spojení s maskuliny a neutry v singuláru, např. *op den duur* (v průběhu doby) či *in den beginne* (na začátku).

Tyto staré pádové tvary členu určitého se dále vyskytují také jako součást jiných slov, např. splynuté s předložkou *te* (do, k, na, v, při) do tvaru *ter* (*te* + *der*), např. *ter illustratie* (pro ilustraci) či *ter been* (na nohou), příp. do tvaru *ten* (*te* + *den*), např. *ten minste* (přinejmenším) či *ten einde* (u konce, ke konci), nebo jako součást takových slov, jako např. *indertijd* (tehdy, kdysi), *metterdaad* (vskutku, skutečně) apod.

V případě starých pádových tvarů **des** a **der** má samohláska téměř vždy neredukovanou výslovnost [e], zatímco v případě tvaru **den** se neredukovaná výslovnost samohlásky vyskytuje jen někdy.

Přítomnost nizozemského členu určitého (stejně jako přítomnost jiného determinátoru, např. demonstrativa, posesiva apod.) v substantivním vět-ném členu (bez ohledu na rod řídícího substantiva) ovlivňuje tvar atributivně užitého adjektiva, které v takové situaci obvykle získává sufix *-e*, např. *groen – de groene fiets* (zelený – zelené kolo) či *mooi – het mooie meisje* (hezký – hezké děvče).

3.2.2 Člen neurčitý

Nizozemský člen neurčitý vznikl gramatikalizací číslovky *jeden*, od které se dnes odlišuje pouze výslovností (viz dále). V moderní nizozemštině má člen neurčitý pouze tvar **een** a užívá se výhradně ve spojení s počítatelnými substantivy v singuláru. V množném čísle mu odpovídá člen nulový, příp. neurčitá zájmena *enige*, *sommige* či *wat*.

V závislosti na přízvuku má také člen neurčitý (podobně jako člen určitý) dvě výslovnostní varianty:

- 1) v nepřízvučné pozici má samohláska *e* redukovanou výslovnost [ə], a v písemné podobě se proto někdy namísto plného tvaru **een** užívá zkráceného tvaru **'n**, čímž se člen neurčitý výslovnostně i v formálně odlišuje od číslovky *een* [en] (jeden), zatímco
- 2) v přízvukné pozici mívá člen neurčitý důraznou výslovnost [en], které v písemném projevu často odpovídá tvar **één**.

Důrazná výslovnost členu neurčitého je obvyklá pouze v pomalém tempu (např. při diktování).

V moderní nizozemštině je tvar členu neurčitého ve všech pádech stejný *een*. Dodnes se však dochovaly i staré pádové tvary *eens* (genitivní tvar, který se vyskytuje ve spojení s maskuliny a neutry), např. *in eens geestes zijn* (být ve své kůži), a *ener* (genitivní tvar, který se vyskytuje ve spojení s femininy), např. *de kracht ener vrouw* (síla ženy). Tyto staré pádové tvary členu neurčitého jsou však považovány za archaické a v moderní nizozemštině se s nimi setkáme jen velmi zřídka.

Přítomnost nizozemského členu neurčitého (stejně jako přítomnost jiného determinátoru, např. demonstrativa, posesiva apod.) před řídícím substantivem rodu mužského či ženského (tzv. *de-woord*) ovlivňuje tvar atributivně užitého adjektiva, které v takové situaci obvykle získává suffix *-e*, např. *de fiets/groen – een groene fiets* (kolo/zelený – zelené kolo) či *de vrouw/mooi – een mooie vrouw* (žena/hezký – hezká žena). Je-li však řídící substantivum rodu středního (tzv. *het-woord*), tvar premodifikujícího adjektiva se po členu neurčitém zpravidla nemění, např. *het kind/gehoorzaam – een gehoorzaam kind* (dítě/poslušný – poslušné dítě) apod.

3.2.3 Pozice členu

Syntakticky má člen funkci determinátoru, tj. nesamostatného větného členu v rámci větného členu realizovaného substantivem (tzv. *de naamwoordelijke constituent*), v němž zpravidla tvoří první složku (tj. předchází před premodifikací). V nizozemštině se členy kladou před své řídící substantivum (tzv. *de kern*), např. *een meisje* (dívka); má-li substantivum premodifikaci, stojí člen před ní, např. *een jong meisje* (mladá

dívka). V některých výjimečných případech se však nizozemský člen může vyskytovat i v postpozici, např.:

- 1) po kvantifikujících výrazech typu *al* (všechn), *gans* (celý) či *(ge)heel* (celý, úplný), např. *geheel de wereld* (celý svět), *al de mensen* (všichni lidé) či *gans de maatschappij* (celá společnost);
- 2) po *wat* ve zvolacích větách, např. *Wat een boom!* (To je ale strom!), přičemž zvolací věty obecně představují výjimku, kdy se nizozemský člen neurčitý obligatorně používá i ve spojení s nepočítatelnými substantivy a s počítatelnými substantivy v plurálu, např. *Wat een mensen zijn er geweest!* (Tam ale bylo lidí!) apod.

3.3 Formální rozdíly ve vyjadřování určení

Mezi prostředky, kterými se vyjadřuje určení v nizozemštině a angličtině, existují tyto formální rozdíly:

- 1) v angličtině je člen pro substantiva všech rodů v jednotném i množném čísle stejný (**the**), zatímco v nizozemštině musí mluvčí volit mezi dvěma tvary, které se liší distribucí, tj. tvar **de** se užívá ve spojení se substantivy mužského a ženského rodu v singuláru a se substantivy všech rodů v plurálu (tzv. *de-woorden*), zatímco tvar **het** se užívá pouze ve spojení se substantivy středního rodu v singuláru (tzv. *het-woorden*);
- 2) v angličtině je člen zásadně nesklonný, zatímco v nizozemštině se okrajově vyskytují i staré pádové tvary členu určitého **des**, **der** a **den**; produktivně se však v současné nizozemštině (ve formálním projevu) uplatňuje pouze genitivní tvar **der**, a to ve spojení se substantivy všech rodů v plurálu a s femininy v singuláru, jakožto

formálnější alternativa předložkového genitivu **van de**, jehož vícenásobné opakování se ze stylistických důvodů jeví jako méně vhodné;

- 3) v nizozemštině má člen neurčitý pouze jeden základní tvar (**een**), zatímco v angličtině se uplatňují dva tvary členu neurčitého, které se liší distribucí, tj. tvar **a** se užívá před následující vyslovovanou souhláskou, zatímco tvar **an** se užívá před následující vyslovovanou samohláskou.

4 Systém odkazování obecně

Systém odkazování v jazyce dodává obecnému substantivu (apelativu) informace o povaze jeho denotátu. Říká, zda jde o obecný pojem nebo o jednotlivinu, a v případě jednotliviny zda je referent v situaci promluvy jednoznačně určen či nikoliv.

4.1 Základní typy odkazování v angličtině⁹

Člen určitý, neurčitý a nulový vyjadřují v angličtině tyto základní druhy reference:

- 1) **reference generická či obecná** (*generic reference*), tj. odkazování na příslušný denotát jako na obecný pojem, přičemž u počítatelných substantiv tento typ odkazování zahrnuje celou třídu příslušných předmětů, např. *Children learn from their parents.* (Děti se učí od svých rodičů.), a u nepočítatelných substantiv veškerou příslušnou entitu, např. *Sugar is sweet.* (Cukr je sladký.);

- 2) **reference singulativní či negenerická** (*non-generic reference*), tj. odkazování na jednotlivý předmět nebo na nějakou část či projev nějaké entity, může být dvojího druhu:
- a. **singulativní či negenerická reference určitá** (*non-generic definite reference*), tj. denotát je v situaci promluvy jednoznačně určen, např. *Put it on the table.* (Položte to na (ten) stůl.) či *Will you please pass me the sugar?* (Podejte mi (ten) cukr, prosím.);
 - b. **singulativní či negenerická reference neurčitá** (*non-generic indefinite reference*), tj. denotát není v situaci promluvy jednoznačně určen, např. *Put it on a table.* (Položte to na (nějaký) stůl.) či *Can I have (some) sugar please?* (Mohu dostat (nějaký) cukr, prosím.).

4.1.1 Vyjadřovací prostředky

Užívání členů jako prostředků vyjadřujících tyto základní typy reference se však do značné míry liší podle toho, zda jde o odkazování substantivy počitatelnými nebo nepočitatelnými:

- 1) **reference generická či obecná** se u počitatelných substantiv vyjadřuje singulárem se členem určitým (*the dog*), singulárem se členem neurčitým (*a dog*) a plurálem se členem nulovým (*dogs*), zatímco u nepočitatelných substantiv pouze členem nulovým (*milk*);
- 2) **reference singulativní či negenerická** může být dvojího druhu:
 - a. **singulativní reference neurčitá** se u počitatelných substantiv vyjadřuje singulárem se členem neurčitým (*a dog*), plurálem se členem nulovým (*dogs*) nebo pomocí neurčitého zájmena

nějaký (some dogs), zatímco u nepočítatelných substantiv členem nulovým (*milk*) nebo pomocí nepřízvučného neurčitého zájmena *nějaký (some milk)*;

- b. **singulativní reference určitá** se u nepočítatelných i počítatelných substantiv (v singuláru i plurálu) vyjadřuje shodně pomocí členu určitého (*the dog/s, the milk*).

4.2 Základní typy odkazování v nizozemštině¹⁰

Člen určitý, neurčitý a nulový vyjadřují v nizozemštině tyto základní druhy reference:

- 1) **reference kategoriální** (*categoriale referentie*), tj. odkazování na příslušný denotát jako na obecný pojem, platí-li ovšem obsah sdělení pro každého jednotlivce v rámci dané třídy; odkazujeme tedy prostřednictvím reprezentativního člena příslušné kategorie, např. *Een vis heeft kieuwen*. (Ryba má žábry.) či *Een zebra is gestreept*. (Zebra je pruhovaná.); je-li denotátem počítatelné substantivum v plurálu nebo nepočítatelné substantivum, odkazujeme na příslušnou třídu jako na jednolitý celek, který není vnitřně diferencován, např. *Sigaretten zijn slecht voor de gezondheid*. (Cigarety jsou zdraví škodlivé.);
- 2) **reference generická** (*generieke referentie*), tj. odkazování na příslušný denotát jako na obecný pojem, přičemž obsah sdělení nemusí nutně platit pro každého jednotlivce v rámci dané třídy; abstrahujeme tedy od jednotlivých případů a odkazujeme prostřednictvím typického člena dané kategorie, např. *De Engelsman heeft een eigenaardig gevoel voor humor*. (Angličan

má svérázný smysl pro humor.) či *De walvis dreigt uit te sterven*. (Velrybě hrozí vyhynutí.);

3) **reference specifická** (*specifieke referentie*), tj. odkazování na jednotlivý předmět nebo na nějakou část či projev nějaké entity, může být dvojího druhu:

- a. **specifická reference určitá** (*bepaalde specifieke referentie*), tj. denotát je v situaci promluvy jednoznačně určen, např. *De rozen zijn heel mooi*. (Ty růže jsou velice hezké.) či *De honing is heel zoet*. (Ten med je velice sladký.);
- b. **specifická reference neurčitá** (*onbepaalde specifieke referentie*), tj. denotát není v situaci promluvy jednoznačně určen, např. *Een zebra stak de weg over*. (Přes cestu přešla (nějaká) zebra.) či *Wil je (wat) melk?* (Chceš (nějaké) mléko?).

4.2.1 Vyjadřovací prostředky

Užívání členů jako prostředků vyjadřujících tyto základní typy reference se však do značné míry liší podle toho, zda jde o odkazování substantivy počítatelnými nebo nepočítatelnými:

- 1) **reference kategoriální** se u počítatelných substantiv vyjadřuje singulárem se členem neurčitým (*een hond*) a plurálem se členem nulovým (*honden*), zatímco u nepočítatelných substantiv pouze členem nulovým (*melk*);
- 2) **reference generická** se ze sémantických důvodů (neboť odkazuje na typického jednotlivce v rámci dané kategorie) uplatňuje pouze

u počitatelných substantiv a vyjadřuje se singulárem se členem určitým (*de honden*);

3) **reference specifická** může být dvojího druhu:

- a. **specifická reference neurčitá** se u počitatelných substantiv vyjadřuje singulárem se členem neurčitým (*een hond*), plurálem se členem nulovým (*honden*) nebo pomocí neurčitého zájmena *nějaký* (*enige honden*), zatímco u nepočitatelných substantiv členem nulovým (*melk*) nebo pomocí neurčitého zájmena *nějaký* (*wat melk*);
- b. **specifická reference určitá** se u nepočitatelných i počitatelných substantiv (v singuláru i plurálu) vyjadřuje shodně pomocí členu určitého (*het huis/de huizen, de melk*).

4.3 Srovnání typů odkazování a vyjadřovacích prostředků

Převédeme-li nyní informace uvedené v předchozích dvou kapitolách do přehledné tabulkové podoby (viz níže), zjistíme, že základní typy reference užívané v obou jazycích jsou téměř totožné. Prakticky jediný rozdíl spočívá ve skutečnosti, že vedle reference generické a negenerické rozlišuje nizozemština navíc i referenci kategoriální. Některé jiné nizozemské prameny používají v tomto ohledu mírně odlišnou terminologii a namísto o generické a kategoriální referenci hovoří souhrnně o referenci kategoriální, přičemž dále rozlišují mezi tzv. absolutně kategoriálním (*absoluut categoriaal*) a reprezentativně kategoriálním (*representatief categoriaal*) užitím členu.

Angličtina: *Typy reference a prostředky, jimiž se vyjadřují*

ZÁKLADNÍ TYPY REFERENCE		POČITATELNÁ SUBSTANTIVA	NEPOČITATELNÁ SUBSTANTIVA
generická (obecná)		<i>the cat</i> <i>a cat</i> <i>cats</i>	<i>music</i> <i>milk</i>
singulativní (negenerická)	určitá	<i>the cat</i> <i>the cats</i>	<i>the music</i> <i>the milk</i>
	neurčitá	<i>a cat</i> <i>cats</i> <i>some cats</i>	<i>music, some</i> <i>music</i> <i>milk, some milk</i>

Nizozemština: *Typy reference a prostředky, jimiž se vyjadřují*

ZÁKLADNÍ TYPY REFERENCE		POČITATELNÁ SUBSTANTIVA	NEPOČITATELNÁ SUBSTANTIVA
generická (obecná)		<i>de kat</i>	
kategoriální		<i>een kat</i> <i>katten</i>	<i>muziek</i> <i>hout</i>
specifická (negenerická)	určitá	<i>de kat, het huis</i> <i>de katten/huizen</i>	<i>de muziek</i> <i>het hout</i>
	neurčitá	<i>een kat/huis</i> <i>katten/huizen</i>	<i>muziek</i> <i>hout</i>

K odlišení generické/kategoriální reference od reference specifické funguje v nizozemštině následující test: (1) Lze-li člen určitý nahradit ukazovacím zájmenem, nejedná se o referenci generickou, nýbrž o specifickou referenci určitou, např. *De Amerikaan werd vandaag luid toegejuicht.* / *Die Amerikaan werd vandaag luid toegejuicht.* (Toho Američana dnes hlasitě oslavovali.). (2) Lze-li člen neurčitý nahradit existenciální konstrukcí s *er*, nejedná se o referenci kategoriální, nýbrž o specifickou referenci neurčitou, např. *Een zebra stak de weg over.* / *Er stak een zebra de weg over.* (Přes cestu přešla (nějaká) zebra.).

Z informací uvedených v předcházející části je zřejmé, že užití generického a kategoriálního členu se v nizozemštině řídí sémantickým aspektem, přičemž tato skutečnost do značné míry stěžuje jejich zaměnitelnost. Kategoriální člen (*een*) lze totiž použít pouze tehdy, odkazujeme-li na celou kategorii prostřednictvím reprezentativního členu, např. *Een zebra is gestreept*. (Zebra je pruhovaná.) apod. Odkazujeme-li však na celou kategorii prostřednictvím typického členu, ale obsah sdělení přitom neplatí o každém jednotlivci v rámci této skupiny, lze použít člen generický (*de/het*), např. *De walvis dreigt uit te sterven*. (Velrybě hrozí vyhynutí.) apod.

Člen generický lze proto zaměnit za člen kategoriální pouze tehdy, platí-li obsah sdělení nejen o celé kategorii obecně, ale také jednotlivě o každém jejím členu, např. *De mens is sterfelijk*. / *Een mens is sterfelijk*. (Člověk je smrtelný.). Mohlo by se tedy zdát, že záměna členu kategoriálního za člen generický bude aplikovatelná vždy, neboť, platí-li obsah sdělení o každém jednotlivci v dané kategorii, platí logicky i pro celou kategorii obecně. Přesto však je tento typ záměny někdy obtížný či dokonce nemožný. Nizozemská gramatika *ANS*¹¹ totiž obecně doporučuje nepoužívat generický člen ve větách, které jsou sice míněny obecně, ale v nichž si lze význam vyjádřený slovesným větným členem jen stěží představit v souvislosti s celou kategorií, ale spíše v souvislosti s jedním konkrétním členem této kategorie. Záměna členu kategoriálního za generický je tedy možná v případě sdělení typu *Een gastarbeider heeft het in onze samenleving niet gemakkelijk*. (Zahraniční dělník to v naší společnosti nemá jednoduché.), neboť prohlášení platí obecně pro celou kategorii zahraničních dělníků. V případě *Een gastarbeider wordt in dat café niet toegelaten*. (Zahraničního dělníka do té kavárny nepustí.) si však představíme spíše konkrétního jednotlivce (nežli celou kategorii), a záměna členu kategoriálního za člen generický tedy není příliš vhodná. Naproti tomu zcela vyloučený jen tento typ záměny v případě *Een appel*

moet je schillen voor je hem opeet. (Jablko musíš oloupat, než ho sníš.), neboť oloupat můžeme vždy jen jedno konkrétní jablko.

Člen generický i kategoriální lze v nizozemštině obecně nahradit plurálem se členem nulovým, avšak tímto způsobem odkazujeme na příslušnou kategorii jako na víceméně jednolitý celek, který není vnitřně diferencován (viz. reference kategoriální), např. *Zebra's zijn gestreept.* (Zebry jsou pruhované.) či *Sigaretten zijn slecht voor de gezondheid.* (Cigarety jsou zdraví škodlivé.). Ze sémantických důvodů tedy někdy může být obtížné či dokonce nemožné transformovat singulár se členem určitým (= generická reference) do plurálu se členem nulovým (= kategoriální reference). Některé prameny¹² proto vedle výše popsaného kategoriálního plurálu se členem nulovým hovoří také o tzv. kvazikategoriálním (*quasi-categoriaal*) užití plurálu se členem určitým. Výraz *kvazikategoriální* v tomto kontextu naznačuje, že není zcela zřejmé, zda obsah sdělení platí pro celou kategorii obecně či jen pro některé její členy. V kvazikategoriálním plurálu se vyskytují převážně počitatelná abstrakta, např. *De prijzen zijn fel gedaald.* / *Prices have fallen sharply.* (Ceny prudce klesly.), *Hij vat de dingen te ernstig op.* / *He takes things too seriously.* (Bere věci příliš vážně.) či *(De) omstandigheden tonen aan dat hij onschuldig is.* / *Circumstances show that he is not guilty.* (Okolnosti ukazují, že není vinen.). Porovnáním uvedených příkladů zjistíme, že angličtina v tomto kontextu používá člen nulový, zatímco v nizozemštině se obvykle (avšak ne vždy) uplatňuje člen určitý.

Odhlédneme-li však od výše popsaného zvláštního (kvazikategoriálního) užití plurálu se členem určitým, zjistíme, že vyjadřovací prostředky generické reference v angličtině se s vyjadřovacími prostředky generické a kategoriální reference v nizozemštině dokonale překrývají. Oba posledně zmiňované typy odkazování v nizozemštině totiž v angličtině tvoří jediný

typ, a to referenci generickou (obecnou), kdy se na příslušný denotát odkazuje jako na obecný pojem.

Testem generické reference u počítatelných substantiv je v angličtině neutralizace protikladu čísla (tj. zaměnitelnost singuláru a plurálu), srov. *The / A child learns from his parents.* (Dítě se učí od svých rodičů.) – *Children learn from their parents.* (Děti se učí od svých rodičů.). Zaměnitelnost všech tří forem však není vždy možná, neboť některé prameny¹³ popisují existenci určitých sémantických (příp. také stylistických) rozdílů mezi nimi. Nejširší uplatnění v generické funkci má v angličtině plurál se členem nulovým, který na příslušnou kategorii odkazuje jako na vnitřně nediferencovaný celek (*undifferentiated whole*), např. *Cigarettes are bad for your health.* (Cigarety škodí tvému zdraví.) apod. Mezi generickým členem určitým a neurčitým je pak vedle sémantického taktéž rozdíl stylistický: Člen určitý je ve své generické funkci poněkud omezen, neboť na příslušnou kategorii odkazuje prostřednictvím jejího typického člena (*the class as represented by its typical specimen*) a takové vyjádření je často vnímáno jako formální či knižní. Naproti tomu generický člen neurčitý odkazuje na příslušnou kategorii prostřednictvím kteréhokoli jejího reprezentativního člena (*any representative member of the class*) a lze jej nahradit neurčitým zájmenem *any* (kterýkoli); jeho užití je však omezeno sémanticky, neboť se obecně nevyskytuje s predikáty typu *abound* (oplývat, být hojný), *be rare* (být vzácný), *increase / decrease (in number)* (přibývat / ubývat), *scatter* (rozptýlit (se)), *collect* (shromáždit (se)) apod.

Shrneme-li však veškeré výše uvedené informace, můžeme konstatovat, že rozdíl mezi nizozemštinou a angličtinou spočívá spíše v odlišné terminologii, neboť rozdíl mezi kategoriální a generickou referencí (viz nizozemská terminologie) je v anglických gramatikách popsán také, pouze na jejich odlišení není kladen takový důraz jako v nizozemštině. Pro po-

třeby této práce lze tedy nizozemskou referenci kategoriální a generickou považovat za jediný typ odkazování, který budeme dále (stejně jako v angličtině) označovat jako referenci generickou a o případných rozdílech pojednáme až na základě konkrétních zkoumaných příkladů.

V zájmu srozumitelnosti a konzistentnosti následujícího textu opustíme také některé další termíny typické pro nizozemštinu nebo angličtinu (jako např. *singulativní*, *specifická* apod.) a pro odlišení základních typů odkazování v obou jazycích budeme dále v této práci používat pouze tyto neutrální termíny: *reference generická* vs. *reference negenerická* (*určitá* vs. *neurčitá*).

5 Povrchová absence členu

Chceme-li v této práci obsáhnout celou kategorii určenosti v nizozemštině a angličtině, bude třeba pozastavit se ještě u členu nulového (resp. u povrchové absence členu), s nímž se nezdá u nizozemských i anglických substantiv setkávat. Zatímco u substantiv v plurálu je situace v obou jazycích poměrně přehledná, neboť povrchová absence členu může ve spojení s nimi vyjadřovat pouze referenci generickou nebo negenerickou referenci neurčitou, přičemž v obou případech je vyjadřovacím prostředkem člen nulový, u substantiv v singuláru je situace poněkud komplikovanější. Přestože oficiální gramatiky obou zmíněných jazyků se touto skupinou případů nezabývají nikterak systematicky a omezují se obvykle na nepříliš strukturovaný výčet okolností, kdy k tomuto jevu dochází, jazyková praxe ukazuje, že se v případě povrchové absence členu u nizozemských i anglických substantiv v singuláru nejedná o homogenní kategorii a že *povrchová* absence členu nemusí vždy nutně znamenat jeho *skutečnou* absenci.

5.1 Povrchová absence členu v angličtině

Výchozím bodem pro pojednání o povrchové absenci členu v *The Cambridge Grammar of the English Language*¹⁴ je tzv. jmenná fráze (*noun phrase*), neboli větný člen realizovaný substantivem. V závislosti na přítomnosti či nepřítomnosti členu pak hovoříme o substantivním větném členu určeném (*definite noun phrase*) či holém (*bare noun phrase*), přičemž substantivní větné členy holé tvoří zpravidla nepočitatelná substantiva. V různých výjimečných případech však mohou substantivní větné členy holé tvořit i substantiva počitatelná. Takové konstrukce můžeme rozdělit do dvou kategorií:

- 1) substantivní větné členy holé, které označují funkci (*bare role noun phrase*), v nichž počitatelná substantiva tvoří jmennou část přísudku ve spojení se slovesy, jako např. *be* (být), *become* (stát se), *appoint* (jmenovat), *elect* (zvolit) apod., a jejichž interpretace je vždy určitá, neboť referent podmětového substantiva je zařazován do třídy o jediném členu, např. *He became treasurer*. (Stal se pokladníkem.) či *She was appointed ambassador to Greece*. (Byla jmenována velvyslankyní v Řecku.);
- 2) některá ustálená vyjádření či konstrukce (*fixed expressions or frames*), která obsahují:
 - a. označení činností souvisejících s místy (*activities linked to locations*), např. *be in hospital* (být v nemocnici);
 - b. určení stavu (*status*), např. *be out of place* (být nepatřičný);
 - c. označení různých dopravních a komunikačních prostředků (*transport and media*), např. *go by bicycle* (jet na kole) či *communicate by e-mail* (komunikovat elektronickou poštou);

- d. označení denních jídel (*meals*), např. *have lunch on the terrace* (dát si oběd na terase);
- e. určení času (*times*), např. *before sunrise* (před východem slunce);
- f. opakující se substantiva (*repeated nouns*), např. *hand in hand* (ruku v ruce);
- g. sémanticky příbuzná substantiva (*matched nouns*), např. *mother and child* (matka a dítě) apod.

V porovnání s jinými významnými prameny je však přístup popsáný v *The Cambridge Grammar of the English Language* natolik odlišný, že v této práci nebude brán v úvahu a uvádíme jej na tomto místě pouze pro úplnost.

V ostatních hlavních anglických gramatikách je východiskem pro pojednání o povrchové absenci členu obvykle tzv. člen nulový (*zero article*). Jakožto zavedený komponent systému členů v angličtině je člen nulový ve spojení s nepočítatelnými substantivy pravidelným prostředkem vyjadřování reference generické a negenerické reference neurčité, přičemž ve druhém případě často alternuje s nepřízvučným neurčitým zájmenem *some* (nějaký). Ve spojení s počítatelnými substantivy v singuláru se však pojetí povrchové absence členu poněkud různí:

Například *A Comprehensive Grammar of the English Language* popisuje případy tzv. členu nulového s určitým významem (*zero article with definite meaning*) a uvádí výčet různých tříd a způsobů takového užití počítatelných substantiv v singuláru. Tyto poněkud zvláštní okolnosti (*rather special circumstances*), za nichž se počítatelná podstatná jména v jednotném čísle vyskytují (příp. mohou vyskytovat) bez povrchově realizovaného členu, jsou zde rozděleny do následujících šesti kategorií:

- 1) substantivní větné členy, které tvoří jmennou část přísudku (či ekvivalentní apoziční jmennou frázi) a označují jedinečnou funkci nebo úkol, např. *Maureen is (the) captain of the team.* (Maureen je kapitánkou týmu.) či *Anne Martin, (the) star of the TV series and (the) author of a well-known book on international cuisine, has resigned from her post in the Consumer Council.* (Anne Martin, hvězda televizního seriálu a autorka populární knihy o mezinárodní kuchyni, rezignovala na svoji funkci v Radě spotřebitelů.);
- 2) substantivní větné členy s tzv. sporadickou určitou referencí (*noun phrases with sporadic definite reference*), např.:
 - a. substantiva označující některé instituce lidského života a společnosti v kvazilokativních frázích, např. *go to college* (chodit na univerzitu) vs. *the gates of the college* (brány univerzity);
 - b. substantiva označující dopravní a komunikační prostředky ve spojení s předložkou *by*, např. *travel by bicycle* (cestovat na kole) či *communicate by radio* (komunikovat pomocí radiového spojení) vs. *take the bicycle* (vezmi si to kolo) či *a talk on the radio* (rozhovor v rádiu);
 - c. substantiva označující denní a noční dobu ve spojení s předložkami *at*, *by*, *after* a *before*, např. *at dawn* (za úsvitu) či *before morning came* (než přišlo ráno) vs. *watch the dawn* (pozor na svítání) či *in the morning* (ráno);
 - d. substantiva označující roční období obecně, např. *Look, (the) spring is coming!* (Podívej, přichází jaro!) vs. *The spring of last year was cold.* (Loňské jaro bylo chladné.);
 - e. substantiva označující denní jídla jakožto instituce (*meals as institutions*), např. *Where are we having dinner tonight?* (Kde dnes večer večeříme?) vs. *The dinner after his*

retirement party was quite lavish. (Večeře po večírku při příležitosti jeho odchodu do penze byla poněkud okázalá.);

- f. názvy méně známých chorob, např. *anaemia* (chudokrevnost), *appendicitis* (zánět slepého střeva), *diabetes* (cukrovka), *influenza* (chřipka, formální název) vs. *(the) flu* (chřipka), *(the) measles* (spalničky) či *(the) mumps* (příušnice);

- 3) paralelní konstrukce, jejichž komponenty jsou identická nebo sémanticky protikladná substantiva spojená předložkou nebo spojkou, např. *hand in hand* (ruku v ruce) či *husband and wife* (manžel a manželka);
- 4) některá substantiva v ustálených předložkových spojeních, např. *at home* (doma), *in turn* (postupně) či *be out of step* (neshodovat se v názorech);
- 5) poměrně velká skupina víceslovných (sekundárních) předložek, např. *on top of* (navíc) či *by way of* (prostřednictvím);
- 6) idiomatická spojení, v nichž po slovese následuje substantivum se členem nulovým a často také předložka, např. *take advantage of* (využít) či *set fire to* (podpálit).

Ze skupiny případů tzv. nulového členu s určitým významem jsou však vyňata jména vlastní. O nich je podrobně pojednáno v samostatné kapitole, neboť jména vlastní představují z hlediska determinace zvláštní kategorii substantiv s tzv. bezčlenností (*having no article*).

S velmi podobným pojetím se setkáme i v *The Longman Grammar of Spoken and Written English*¹⁵. Zde autoři uvádí několik případů zvlášť-

ního užití substantivních větných členů se členem nulovým (*special uses of zero-article noun phrases*), přičemž v některých z nich máme pravděpodobně co do činění s neutralizací sémanticko-gramatických rozdílů, které členy obvykle vyjadřují (*involving neutralization of article distinctions*), spíše než s případy výskytu členu nulového. V jiných kontextech se však podstatná jména z těchto konstrukcí chovají jako běžná počítatelná substantiva. Kromě případů zmíněných v *A Comprehensive Grammar of the English Language* (viz výše) jsou případy zvláštního užití substantivních větných členů se členem nulovým následující:

- 7) názvy dnů, měsíců a ročních období bez postmodifikace, např. *It was on the radio on Sunday*. (Bylo to v neděli v rádiu.) vs. *It was the Sunday before we moved*. (Bylo to tu neděli předtím, než jsme se odstěhovali.);
- 8) tzv. zhuštěný jazyk (*block language*), se kterým se setkáváme v novinových titulcích, na etiketách, v oznámeních apod., kdy komunikativní funkce jazyka natolik převáží nad všemi ostatními funkcemi, že text zbaví všech jazykových forem, které nejsou nositeli nejvýznamnějších informací, např. *Fire kills teenager after hoax* (Oheň zabil mladíka po falešném poplachu) vs. *A teenager died in a blaze at his home after firemen were diverted by a call that turned out to be a student prank* (Mladík uhořel ve svém domě poté, co hasiči vyjeli na zavolání, které bylo nakonec jen studentský žertík);
- 9) oslovení, např. *Can you see that, baby?* (Vidíš to, kotě?).

Z výše uvedeného je zřejmé, že jak případy členu nulového s určitým významem (*zero article with definite meaning*), tak případy zvláštního užití substantivních větných členů se členem nulovým (*special uses of*

zero-article noun phrases) představují různé typy povrchové absence členu. Ani *A Comprehensive Grammar of the English Language*, ani *The Longman Grammar of Spoken and Written English* se však v rámci těchto kategorií nesnaží nabídnout jakoukoli přesnější klasifikaci.

5.2 Povrchová absence členu v nizozemštině

Také *De Algemene Nederlandse Spraakkunst*¹⁶ pojednává o určitosti či neurčitosti větného členu z pohledu substantivních větných členů (*naamwoordelijke constituenten*) a jejich spojení se členem. Zatímco v určitých substantivních větných členech (*bepaalde naamwoordelijke constituenten*) je obvykle přítomen člen určitý (*de* nebo *het* v závislosti na gramatickém rodě a čísle řídícího substantiva), v neurčitých substantivních větných členech (*onbepaalde naamwoordelijke constituenten*) je obvykle přítomen člen neurčitý (*een*). Ani v nizozemštině se však neurčitý člen nepoužívá ve spojení s nepočítatelnými substantivy. To znamená, že substantivní větné členy realizované nepočítatelným substantivem neurčitým či kategoriálním (viz kapitola 4.2) se zpravidla vyskytují bez členu, např. *We hebben hout gekocht.* (Nakoupili jsme dřevo.) či *Suiker is zoet.* (Cukr je sladký.). V teoretické rovině se však předpokládá, že tyto neurčité substantivní větné členy mají tzv. člen nulový (*het nul lidwoord*), tj. povrchově nerealizovaný člen. V některých případech je však pozice determinátoru takového substantivního větného členu považována za prázdnou (*leeg*).

Stejně jako je tomu ve výše citovaných anglických gramatikách, uvádějí také autoři *De Algemene Nederlandse Spraakkunst* několik zvláštních případů (*bijzondere gebruikswijzen*), kdy člen není povrchově realizován taktéž ve spojení se substantivy počítatelnými:

- 1) v určitých zhuštěných formulacích (*kernachtige formuleringen*), jako jsou např.
 - a. příkazy, např. *Hoed af!* (Čepici dolů!);
 - b. telegramy, např. *Komen later. Ongeluk gehad. Auto stuk.* (Přijedeme později. Nehoda. Auto na kusy.);
 - c. novinové titulky, např. *Man vermoordt vriendin* (Muž zavraždil přítelkyni);
 - d. nápisy, např. *Toilet* (Toalety) či *Uitgang* (Východ);
 - e. popisky uměleckých děl, např. *Lezend meisje* (Dívka, která si čte);
 - f. názvy knih, časopisů apod., např. *Nederlandse grammatica* (Nizozemská gramatika);
- 2) v souřadných konstrukcích složených ze dvou nebo více substantiv, která jsou sémanticky příbuzná a/nebo tvoří pevná spojení (*vaste uitdrukkingen*), např. *kind noch kraai hebben* (být osamělý, být jako kůl v plotě), *(de) moeder en (het) kind* (matka a dítě) či *trap op, trap af* (nahoru a dolů);
- 3) po některých předložkách, nevyjadřuje-li substantivum konkrétní referenci (*niet-referentieel*), např.:
 - a. ve spojení s předložkami *per*, *qua* a *te*, např. *per luchtpost* (letecky), *qua docent* (jakožto středoškolský/vysokoškolský učitel) či *te Amsterdam* (v Amsterdamu);
 - b. ve spojení s předložkou *zonder*, např. *zonder (een) wandelstok* (bez vycházkové hole);
 - c. ve spojení s předložkami *van* a *tot*, např. *van top tot teen* (od hlavy až k patě) či *van (het) begin tot (het) eind* (od začátku do konce);
 - d. v paralelních konstrukcích složených ze dvou identických substantiv, která jsou spojena předložkou, např. *oog om*

oog, tand om tand (oko za oko, zub za zub) či *hand in hand* (ruku v ruce);

- e. v určeních místa, např. *aan boord* (na palubě), *boven water* (nad vodou) či *op straat* (na ulici);
- f. v jiných předložkových spojení, např. *bij ongeval* (při nehodě), *buiten bereik* (mimo dosah), *vakken naar keuze* (volitelné předměty), *onder invloed* (pod vlivem), *op staande voet* (okamžitě), *uit medelijden* (ze soucitu) či *volgens plan* (podle plánu) apod.

4) ve spojení se substantivy, která vyjadřují tzv. jedinečnou referenci (*unieke referentie*), jako jsou např.:

- a. substantivní větné členy, jejichž součástí je jméno vlastní, např. *generaal van Dam* (generál Van Dam), *prinses Juliana* (princezna Juliána), *mevrouw Verdonk* (paní Verdonková), *minister Balkenende* (ministr Balkenende) či *oom Paul* (strýc Pavel);
- b. substantivní větné členy, jejichž součástí je písmeno a/nebo číslice, např. *agent 007* (agent 007), *bladzijde 23* (strana 23), *rijksweg A43* (státní silnice A43) či *kamer 17* (pokoj č. 17);
- c. substantiva označující příbuzenské vztahy v rámci vlastní rodiny, např. *vader* (otec), *grootmoeder* (babička), *tante* (teta) či *moeke* (maminka);
- d. (fakultativně) substantiva, jimž předchází některá adjektiva, např. *bovengenoemd artikel* vs. *het bovengenoemde artikel* (výše uvedený článek);
- e. některá další substantiva, např. *beschuldigde* (obžalovaný), *verdachte* (podezřelý), *ondergetekende* (níže podepsaný) či *burgemeester en wethouders* (starosta a radní);

- 5) v osloveních, např. *Zie je, moeke?* (Vidíš, mami?) či *Ober!* (Pane vrchní!);
- 6) u substantiv, která tvoří jmennou část přísudku, např. *Dat zinsdeel is bijwoordelijke bepaling.* (Tento větný člen je příslovečné určení.) či *Peter is (een) soldaat, (een) Belg, (een) overtuigd christen.* (Petr je voják, Belgičan, přesvědčený křesťan.);
- 7) u substantiv v syntaktické funkci doplňku, zejména ve spojení s předložkami *als* nebo *tot*, např. *hij komt als vriend* (přichází jako přítel) či *hij werd verkozen tot voorzitter* (byl zvolen předsedou);
- 8) u substantiv, která označují dětské hry nebo hudební nástroje, např. *doktertje spelen* (hrát si na doktora), *touwtje springen* (skákat přes švihadlo), *hij speelt piano* (hraje na klavír) či *sonate voor cello* (sonáta pro čelo);
- 9) u substantiv ve více či méně pevných spojeních se slovesy, např. *betrekking hebben op* (souviset s něčím), *deel uitmaken van* (tvořit součást něčeho), *rekening houden met* (počítat s něčím) či *terrein verliezen* (ztrácet půdu pod nohama).

O jménech vlastních pak *De Algemene Nederlandse Spraakkunst* pojednává v jiné části společně s dalšími případy, kdy se substantiva vyskytují se členem nebo bez členu (*gebruiksgevallen met en zonder lidwoord*).

Přestože je zřejmé, že se ve výše citovaných případech nejedná o stejné typy povrchové absence členu, neusiluje ani *De Algemene Nederlandse Spraakkunst* o jakoukoli podrobnější klasifikaci v rámci této nehomogenní kategorie.

5.3 Srovnání povrchové absence členu

Z informací uvedených v předchozích dvou kapitolách vyplývá, že ač jsou si případy povrchové absence členu v nizozemštině a angličtině typově často velmi podobné (např. vyžadují přítomnost některých předložek apod.), v převážné většině se nekryjí (srov. *we go to church to pray – we gaan naar de kerk om te bidden, come by train – met de trein komen* apod.). Podrobný rozbor veškerých shod a odlišností by však svým rozsahem dalece přesáhl rámec této práce. Pro naše potřeby tedy postačí, zmíníme-li dvě nejzásadnější strukturní odlišnosti, a sice povrchovou absenci členu u substantiv v syntaktické funkci (1) jmenné části přísudku a (2) doplňku v nizozemštině (oproti realizovanému členu v angličtině), přičemž tyto dva rozdíly lze vlastně shrnout do jediného, neboť doplněk je v podstatě také sponová predikace, která je ovšem povýšená na úroveň předmětu. Proto také pro determinaci substantivní části přísudku a doplňku platí v jazyce analogická pravidla.

Rozdíl mezi nizozemštinou a angličtinou je v tomto případě dán odlišnou mírou oslabení substantivních kategorií u substantiv v syntaktické pozici jmenné části přísudku a doplňku, přičemž výraznější oslabení substantivních kategorií má u počítatelných substantiv v singuláru za následek skutečnou absenci členu (*no article*, viz dále). V důsledku toho jsou substantivní část přísudku i doplněk v angličtině pravidelně determinovány členem neurčitým nebo určitým (a to v závislosti na počtu členů třídy, do které je referent zařazován, přičemž užití členu určitého naznačuje jedinečnost). Naproti tomu v nizozemštině (podobně jako např. také v němčině, francouzštině aj.) se před substantivem v syntaktické funkci jmenné části přísudku či doplňku, které vyjadřuje nějakou funkci, povolání, národnost či životní postoj, uplatňuje skutečná absence členu (*no article*). Přestože se v obou jazycích můžeme setkat s případy, kdy toto

obecné pravidlo neplatí beze zbytku, jedná se o případy velmi okrajové, které nejsou pro potřeby naší práce podstatné.

5.4 Podrobnější pohled na povrchovou absenci členu

Na výkladu z nejvýznamnějších gramatik obou jazyků jsme si již ukázali, že se v případě povrchové absence členu u nizozemských ani anglických substantiv v singuláru nejedná o homogenní kategorii. Neboť však žádný z výše citovaných pramenů nenabízí podrobnější pojetí povrchové absence členu, podíváme se nyní na mnohem systematictější přístup, který ve svém článku o vyjadřování neurčitosti v angličtině¹⁷ popisuje prof. Dušková. Podobně jako někteří další lingvisté zde totiž představuje terminologický systém, který by měl tuto kategorii obsáhnout a pomoci popsat její vnitřní strukturu.

V první fázi rozboru podle prof. Duškové je třeba odlišit případy členu nulového od všech ostatních případů povrchové absence členu, a to na základě dvou hlavních kritérií, kterými jsou (1) distribuce a (2) typ reference. Zatímco člen nulový (*zero article*) se vyskytuje pouze ve spojení s nepočitatelnými substantivy v singuláru a označuje buďto referenci generickou nebo negenerickou referenci neurčitou, povrchová absence členu se vyskytuje u počitatelných substantiv v singuláru a vyjadřuje negenerickou referenci určitou (situační určenost), a představuje tak alternativu negenerického členu určitého. V druhé fázi rozboru je pak třeba v rámci skupiny případů povrchové absence členu ve spojení s počitatelnými substantivy v singuláru oddělit případy tzv. bezčlennosti (*null article*)¹⁸ od případů skutečné absence členu (*no article*). Zatímco tzv. bezčlennost vyjadřuje negenerickou referenci určitou (situační určenost), a alternuje tak s negenerickým členem určitým, skutečná absence členu se vyskytuje zejména v adverbálních předložkových spojeních, v nichž

podstatné jméno již ztratilo svůj substantivní charakter a s ním i substantivní kategorie. Pokud se jedná o jména vlastní, typ reference, kterou povrchová absence členu ve spojení s nimi vyjadřuje (tj. negenerická reference určitá – situační určenost), ukazuje, že se v jejich případě jedná také o tzv. bezčlennost (*null article*).

Shrňme si nyní výše uvedené informace do přehlednější podoby:

- 1) **nepočítatelná substantiva v singuláru** se členem nulovým (*zero article*) vyjadřují:
 - a. referenci generickou,
 - b. negenerickou referenci neurčitou;
- 2) **počítatelná substantiva v singuláru** s tzv. bezčlenností (*null article*) vyjadřují negenerickou referenci určitou (situační určenost); bezčlennost tedy alternuje s negenerickým členem určitým;
- 3) **počítatelná substantiva v singuláru** se skutečnou absencí členu (*no article*) vyjadřují adverbialní funkci.

5.5 Ověření metody v praxi

V této kapitole pojednáme o dvou již dříve vypracovaných studiích týkajících se povrchové absence členu u anglických a nizozemských substantiv v singuláru. V první práci jsem pod vedením prof. Duškové analyzovala soubor 150 případů excerpovaných z anglického odborného textu a roztřídila je na základě kritérií popsanych ve výše citovaném článku. Aby bylo možné určit, zda lze stejný terminologický systém aplikovat i na nizozemštinu, případně do jaké míry, vypracovala jsem

pod vedením PhDr. Hrnčířové krátce nato ještě druhou studii, v níž jsem stejným způsobem analyzovala soubor dalších 200 případů povrchové absence členu u substantiv v singuláru excerpovaných opět z odborného textu, tentokrát však v nizozemštině. Na základě takto získaných údajů jsem pak provedla systémovou konfrontaci obou jazyků v této oblasti.

Rozbor podle výše popsané metody sestává ze tří hlavních fází, neboť je třeba:

- 1) odlišit počítatelná substantiva od substantiv nepočítatelných;
- 2) odlišit nepočítatelná substantiva s referencí generickou od nepočítatelných substantiv s negenerickou referencí neurčitou; a
- 3) odlišit počítatelná substantiva s tzv. bezčlenností (alternující s negenerickým členem určitým) od počítatelných substantiv se skutečnou absencí členu.

Jakkoli je však tato metoda zkoumání povrchové absence členu systematická, výsledky rozboru jsou do značné míry závislé na bezprostředním i širším kontextu, v němž se jednotlivé případy vyskytují. Proto byly všechny zkoumané příklady excerpovány nikoli jako izolované položky, nýbrž společně s pečlivě zvolenými částmi okolního textu, které umožňovaly původní kontext zachovat.

5.5.1 První fáze rozboru

Již v první fázi rozboru, kdy bylo třeba excerpovaná substantiva rozdělit na počítatelná a nepočítatelná, jsme v nizozemštině i angličtině narazili na drobné úskalí. Do prvně jmenované skupiny jsme totiž museli zahrnout nejen všechna primárně počítatelná substantiva, ale i všechna primárně nepočítatelná substantiva (abstraktní i konkrétní), která byla

v daném kontextu použita počítatelným způsobem. V elektronické verzi anglického výkladového slovníku *The Collins COBUILD English Dictionary for Advanced Learners*¹⁹ jsou taková substantiva často označena jako N-VAR (tzn. variabilní ve vztahu k počítatelnosti) a tento typ systematické či pravidelné polysémie se v obou zkoumaných jazycích jeví jako poměrně produktivní. Tak například v nizozemštině je látkové substantivum *staal* (ocel) sice primárně nepočítatelné, ale sekundárně může být použito i počítatelně v plurálu jako *stalen* (oceli), označuje-li různé druhy oceli, např. *roestvrij staal* (nerezavějící ocel), *koolstaal* (uhlíková ocel) apod. Podobně i v angličtině se například látkové substantivum *metal* (kov) řadí k primárně nepočítatelným podstatným jménům; označuje-li však jeden určitý druh kovu, může se sekundárně vyskytovat i v počítatelném užití se členem neurčitým, např. *Stainless steel is a metal made from steel and chromium which does not rust*. (Nerezavějící ocel je kov vyrobený z oceli a chromu, který nerezaví.). A dalších podobných příkladů bychom v obou jazycích našli velmi mnoho.

Na základě posouzení jednotlivých případů v jejich bezprostředním i širším kontextu jsme tedy v anglickém textu izolovali celkem 93 (tj. 62 %) nepočítatelných (příp. nepočítatelně užitých) substantiv a 57 (tj. 38 %) počítatelných (příp. počítatelně užitých) substantiv. Podobné údaje jsme následně získali i z textu nizozemského, neboť první skupinu zde tvořilo celkem 104 (tj. 52 %) nepočítatelných (příp. nepočítatelně užitých) substantiv a druhou 96 (tj. 48 %) počítatelných (příp. počítatelně užitých) substantiv.

5.5.2 Druhá fáze rozboru

V následující (druhé) fázi rozboru bylo třeba odlišit nepočítatelná substantiva s referencí generickou od nepočítatelných substantiv s referencí

negenerickou neurčitou. Zde se opět ukázalo být velmi důležité pečlivé uvážení původního kontextu (bezprostředního i širšího), v němž se jednotlivé excerpované případy vyskytly.

V anglickém korpusu byla jednoznačně převládajícím druhem odkazování reference generická (88:5), avšak toto zjištění bylo zcela v souladu s typem zkoumaného textu, kterým byla kapitola z učebnice vektorové mechaniky pro studenty technických vysokých škol²⁰. Popis fyzikálních zákonů totiž sám o sobě předpokládá velké množství vysoce specializovaných termínů označujících různé fyzikální jevy s obecnou platností. Z podobného důvodu byla ve zkoumaném souboru případů nepočitatelných substantiv s povrchově nerealizovaným členem zastoupena pouze abstraktní substantiva, jako např. názvy fyzikálních jevů (*equilibrium, friction, rotation, transmissibility, motion* apod.) či vědních oborů, které se těmito jevy zabývají (*kinetics, kinematics, dynamics, mechanics* apod.). Soubor terminologických výrazů užívaných v rámci každé vědní disciplíny je však do jisté míry omezený, což vysvětluje velmi časté opakování poměrně malé skupiny takových substantiv, jako např. *motion* (pohyb), *rotation* (rotace), *friction* (tření) apod.

Zvláštní kategorii pak tvořila nepočitatelná substantiva obsažená v tzv. zhuštěném textu (*block language*), kde převaha komunikativní funkce jazyka nad všemi ostatními funkcemi způsobuje vypuštění všech jazykových forem, které nejsou nositeli nejvýznamnějších informací. V námi zkoumaném anglickém textu se jednalo o názvy jednotlivých kapitol, podkapitol apod., které byly ve výčtu excerpovaných případů snadno rozeznatelné, neboť jim byla ponechána původní grafická podoba (tj. velká počáteční písmena), např. *Kinematics of Motion* (Kinematika pohybu) apod. V takových případech lze povrchovou absenci členu interpretovat buď jako důsledek již zmíněného počítatelného/nepočítatelného užití stejného substantiva (srov. *Constrained Plane Motion – a problem*

involving a constrained plane motion) nebo právě jako důsledek výše uvedeného zhuštění jazyka.

Rozborem případů povrchové absence členu v nizozemském textu jsme zjistili, že nepočitatelná (příp. nepočitatelně užitá) substantiva představovala více než polovinu všech excerpovaných případů, přičemž všechna tato substantiva se členem nulovým vyjadřovala referenci generickou (104:0). V této kategorii se vyskytovala podstatná jména abstraktní i konkrétní, jako např. názvy různých stavebních slohů (*barokstijl, gotiek, maasgotiek, neorenaissance, neostijl* apod.) a vědních oborů (*economie, fysiologie, geneeskunde, natuurkunde, scheikunde* apod.) či látková substantiva (*aardgas, aardolie, bloed, staal, zout* apod.). Poněkud překvapivým zjištěním byla skutečnost, že nepočitatelná substantiva s referencí negenerickou neurčitou nebyla ve zkoumaném souboru případů zastoupena vůbec. I toto zjištění však lze vysvětlit typem zkoumaného textu, kterým v tomto případě bylo několik kratších kapitol z publikace o reáliích nizozemsky mluvících zemí²¹.

5.5.3 Třetí fáze rozboru

V poslední (třetí) fázi rozboru bylo třeba odlišit počitatelná substantiva s tzv. bezčlenností (*null article*), alternující s negenerickým členem určitým, od počitatelných substantiv se skutečnou absencí členu (*no article*).

Na základě souboru případů tzv. bezčlennosti (*null article*) excerpovaných z anglického textu, který obsahoval téměř výhradně apoziční konstrukce typu *line AB* (úsečka AB), se anglický text z hlediska distribuce členů zpočátku jevil jako poněkud nekonzistentní. Po bližším zkoumání

se však ukázalo, že tomu tak není, neboť jsme byli schopni rozpoznat dva základní vzorce, které již byly aplikovány vcelku pravidelně:

- a) v modelovém příkladu bez odkazu na obrázek bylo obecné substantivum v apoziční konstrukci typu *line AB* uvedeno s použitím členu neurčitého (označujícího negenerickou referenci neurčitou), přičemž v dalším textu se o něm již hovořilo s použitím tzv. bezčlennosti (*null article*), označující negenerickou referenci určitou, např. *a line AB – line AB* (úsečka AB) či *a wire CD – wire CD* (drát CD) apod. (U jiných než apozičních konstrukcí se ve stejném kontextu namísto tzv. bezčlennosti (*null article*) uplatňoval anaforický člen určitý, např. *a wire – the wire* (drát) či *a disk – the disk* (disk) apod.);
- b) naproti tomu v modelovém příkladu s odkazem na obrázek bylo obecné substantivum v apoziční konstrukci typu *line AB* uvedeno i dále probíráno s použitím tzv. bezčlennosti (*null article*), označující negenerickou referenci určitou, např. *express the final angular velocity of disk A* (vyjádřit konečnou úhlovou rychlost disku A) apod.

Nutno však podotknout, že výskyt členu neurčitého v apoziční konstrukci typu *line AB*, který je popsán v odstavci (a) výše (např. *a line AB*, či *a wire CD* apod.) je poměrně pozoruhodný, neboť v apozičních konstrukcích tohoto typu se strukturně vyskytuje tzv. bezčlennost (*null article*).

Z celkového počtu 57 počítatelných substantiv s povrchově nerealizovaným členem představovala tzv. bezčlennost (*null article*) více než čtyři pětiny (47 případů), přičemž tato skupina případů byla v tomto typu textu zastoupena téměř výhradně právě apozičními konstrukcemi typu

line AB (úsečka AB) a dále taktéž konstrukcemi přítomnými v tzv. zhuštěném jazyce. Zbývající méně než jednu pětinu (10 případů) tvořily případy skutečné absence členu, tedy takové konstrukce, v nichž podstatné jméno již ztratilo svůj substantivní charakter a s ním i substantivní kategorie. Typickými zástupci této skupiny byla předložková spojení typu *in scalar form* (ve skalární podobě) či *without proof* (bez důkazu), jejichž výrazně adverbialní charakter je předurčuje k výskytu v syntaktické funkci příslovečného určení způsobu. Zbývající případy skutečné absence členu pak zahrnovaly jednu víceslovnou (sekundární) předložku *with respect to* (vzhledem k) a několik pevných verbonominálních spojení typu *lose contact with* (ztratit kontakt s), *take into account* (vzít v úvahu), *keep in mind* (mít na paměti), *remain in contact with* (zůstat v kontaktu s) apod.

V souboru případů excerpovaných z nizozemského textu jsme poněkud překvapivě nenalezli žádný příklad počítatelného substantiva s tzv. bezčlenností (*null article*), přestože se i v nizozemštině běžně vyskytují, zejména v podobě již zmiňovaných počítatelných substantiv vyjadřujících tzv. jedinečnou referenci (viz kapitola 5.2). Typ textu, který jsme pro analýzu zvolili, nám však takové příklady neposkytl.

Naproti tomu kategorie počítatelných substantiv v singuláru se skutečnou absencí členu (*no article*) byla v nizozemštině mnohem početnější než v případě anglického textu, neboť obsahovala 48 % všech excerpovaných případů povrchové absence členu (zatímco v anglickém textu to bylo pouze 6,7 %). Již na první pohled bylo zřejmé, že tato kategorie má v nizozemštině také poněkud komplexnější strukturu, než je tomu v angličtině. Případy obsažené v této kategorii lze dále rozdělit nejméně do čtyř skupin:

- 1) substantiva ve více či méně pevných spojeních se slovesy, např. *in betekenis toenemen* (nabývat na významu), *tot ontwikkeling komen* (rozvinout se) či *toezicht uitoefenen op* (dohlížet na);
- 2) substantiva v některých předložkových spojeních, např. *per hoofd* (na osobu), *bij uitstek* (nadmíru) či *op wereldniveau* (na světové úrovni);
- 3) substantiva, která tvoří jmennou část přísudku a po sémantické stránce vyjadřují povolání či funkci, které však nemají jedinečný charakter, např. *Erasmus was filoloog en pedagoog*. (Erasmus byl filolog a pedagog.) či *Jan van Eyck werd hofschilder en diplomaat*. (Jan van Eyck se stal dvorním malířem a diplomatem.);
- 4) substantiva v syntaktické funkci doplňku, např. *bekend als schilder* (známý jako malíř) či *uitgedrukt als percentage* (vyjádřeno v procentech).

Nejpočetnější skupinou z výše uvedených byla substantiva v předložkových spojeních (36 případů); následovala substantiva ve více či méně pevných spojeních se slovesy (25 případů), substantiva v syntaktické funkci doplňku (18 případů) a substantiva v syntaktické funkci jmenné části přísudku (17 případů). Zatímco první dvě skupiny se typově kryjí s případy skutečné absence členu izolovanými v anglickém textu (srov. verbonominální spojení typu *take into account* a předložková spojení typu *without proof*), případy uvedené ve skupinách (3) a (4) nemají v anglickém textu obdobu.

Absence výše uvedených typů v souboru anglických případů povrchové absence členu je dána odlišným způsobem determinace substantivní části přísudku a doplňku v angličtině:

- 1) je-li referent podmětového substantiva v angličtině zařazován do třídy o jednom členu, je tato skutečnost ve spojení s počítatelným substantivem v singuláru vyjádřena tzv. bezčlenností (*null article*), např. *He became general director*. (Stal se generálním ředitelem.) či *He was elected president*. (Byl zvolen prezidentem.), přičemž fakultativně se v tomto případě vyskytuje i člen určitý, např. *He was elected (the) Chairman of the Society*. (Byl zvolen předsedou společnosti.);
- 2) je-li však referent podmětového substantiva v angličtině zařazován do třídy o více členech, je tato skutečnost ve spojení v počítatelným substantivem v singuláru vyjádřena členem neurčitým, např. *He is a teetotaller*. (Je abstinent.) či *I shall always remain a socialist*. (Zůstanu vždy socialistou.), přičemž tzv. bezčlennost (*null article*) se v tomto kontextu vyskytuje pouze výjimečně, a sice po slovese *turn*, např. *He turned traitor*. (Stal se zrádce.), a ve vazbě *They took him prisoner*. (Zajali ho.);

Podobně i po slovesech nazírání, posuzování apod. se v angličtině uplatňuje člen určitý nebo neurčitý v závislosti na počtu členů příslušné třídy, např. *He is considered a good student*. (Je považován za dobrého studenta.) vs. *He is considered the best student in his class*. (Je považován za nejlepšího studenta ve třídě.).

Naproti tomu v nizozemštině platí pro determinaci substantivní části přísudku a doplňku jiná obecná pravidla:

- 1) substantiva, která tvoří jmennou část přísudku, se vyskytují bez členu, např. *Dat zinsdeel is bijwoordelijke bepaling*. (Tento větný člen je příslovečné určení.), přičemž výjimečně se v tomto případě může vyskytnout i člen neurčitý, např. *Peter is (een) soldaat, (een) Belg, (een) overtuigd christen*. (Petr je voják, Belgičan, přesvědčený křesťan.);
- 2) substantiva v syntaktické funkci doplňku se vyskytují bez členu, zejména ve spojení s předložkami *als* nebo *tot*, např. *hij komt als vriend* (přichází jako přítel) či *hij werd verkozen tot voorzitter* (byl zvolen předsedou);

Obě výše uvedená pravidla platí obecně, tedy bez ohledu na to, zda je referent podmětového substantiva zařazován do třídy o jednom či více členech. Přestože autoři *De Algemene Nederlandse Spraakkunst* naznačují, že fakultativně lze v případech, které sémanticky odpovídají zařazování referenta podmětového substantiva do třídy o více členech, použít i člen neurčitý (viz výše), výsledky naší analýzy ukazují, že z celkového počtu 35 substantiv v syntaktické funkci jmenné části přísudku či doplňku se tak nestalo ani jednou.

Rozdíl mezi angličtinou a nizozemštinou (stejně jako např. také němčinou, francouzštinou aj.) je v tomto případě dán odlišnou mírou oslabení substantivních kategorií u substantiv v syntaktické funkci jmenné části přísudku a doplňku, přičemž pouze výraznější oslabení substantivních kategorií má u počítatelných substantiv v singuláru za následek skutečnou absenci členu (*no article*).

5.5.4 Výsledky rozboru a shrnutí

Převédeme-li nyní výsledky obou studií do číselné podoby, vypadají takto:

Angličtina: Výsledky rozboru 150 případů povrchové absence členu

(1) nepočitatelná substantiva v singuláru se členem nulovým		93	62,0 %
(a) reference generická	88		58,7 %
(b) negenerická reference neurčitá	5		3,3 %
(2) počitatelná substantiva v singuláru s tzv. bezčlenností		47	31,3 %
(3) počitatelná substantiva v singuláru s absencí členu		10	6,7 %

Nizozemština: Výsledky rozboru 200 případů povrchové absence členu

(1) nepočitatelná substantiva v singuláru se členem nulovým		104	52,0 %
(a) reference generická	104		52,0 %
(b) negenerická reference neurčitá	0		0,0 %
(2) počitatelná substantiva v singuláru s tzv. bezčlenností		0	0,0 %
(3) počitatelná substantiva v singuláru s absencí členu		96	48,0 %
(a) v syntaktické funkci jmenné části přísudku	17		17,7 %
(b) v syntaktické funkci doplňku	18		18,8 %
(c) ve spojení s předložkou	36		37,5 %
(c) ve více či méně pevném spojení se slovesem	25		26,0 %

Zjištění, která jsme během výše popsaného rozboru učinili, jsou důkazem toho, že případy povrchové absence členu obecně nepředstavují homogenní kategorii. Na základě distribuce a typu reference lze skutečně rozlišit několik typů povrchově nerealizovaného členu, což ukazuje, že po-

vrchová absence členu nemusí vždy nutně znamenat jeho *skutečnou* absenci, právě naopak.

V anglickém textu představovala substantiva v singuláru se skutečnou absencí členu (*no article*) pouze 7 procent všech případů povrchové absence členu. Mnohem významnější byla skupina počitatelných substantiv v singuláru s tzv. bezčlenností (*null article*), která představovala téměř jednu třetinu. Zdaleka nejpočetnější kategorií však byla nepočitatelná substantiva v singuláru se členem nulovým (*zero article*) jakožto pravidelným prostředkem vyjadřování reference generické a negenerické reference neurčité, která v námi zkoumaném vzorku představovala téměř dvě třetiny všech případů.

Je však nutno poznamenat, že výše uvedená zjištění jsou do jisté míry ovlivněna typem zkoumaného textu, který v tomto případě představovala kapitola z učebnice vektorové mechaniky pro studenty technických vysokých škol. Výsledky, které jsme získali například při předchozím méně obsáhlém rozboru literárního jazyka, byly mírně odlišné, neboť případy skutečné absence členu (*no article*) u počitatelných substantiv v singuláru zde představovaly přibližně jednu třetinu a počitatelná substantiva s tzv. bezčlenností (*null article*) pouze méně než 2 procenta všech případů; podíl nepočitatelných substantiv se členem nulovým (*zero article*) byl však stejný, neboť představoval přibližně dvě třetiny všech případů.

Přesto však nejsou výsledky tohoto rozboru příliš překvapivé. S přihlédnutím k typu zkoumaného textu se velmi vysoký podíl nepočitatelných substantiv s nulovým členem (*zero article*) vyjadřujícím referenci generickou jeví jako logický důsledek vědeckého popisu fyzikálních jevů s obecnou platností. Malý počet počitatelných substantiv v singuláru se skutečnou absencí členu (*no article*) lze pak přičíst skutečnosti, že velká většina těchto případů (viz tzv. instituce lidského života a společnosti),

jak jsou popsány v *A Comprehensive Grammar of the English Language* a *The Longman Grammar of Spoken and Written English*, se stylově neshlakuje s tématem zkoumaného textu. V důsledku toho se do tak specializovaného textu, jaký jsme pro náš rozbor zvolili, podařilo proniknout jen několika málo spíše formálním idiomatičkým spojením se skutečnou absencí členu (*no article*).

Cílem rozboru však nebylo určit četnost výskytu různých typů povrchově nerealizovaného členu, nýbrž ověřit, zda výše uvedený popis tohoto jazykového jevu platí a zda rozdělení do tří základních kategorií skutečně funguje, což se nakonec podařilo nejen v angličtině. Také v nizozemštině se nám výše uvedeným rozbohem podařilo prokázat, že případy povrchové absence členu v žádném případě nepředstavují homogenní kategorii, ale že i v nizozemštině lze na základě distribuce a typu reference rozlišit několik typů povrchově nerealizovaného členu. Ani v nizozemštině tedy *povrchová* absence členu nemusí vždy nutně znamenat jeho *skutečnou* absenci, právě naopak.

Ve zkoumaném souboru 200 případů nizozemských substantiv v singuláru s povrchovou absencí členu představovala počitatelná substantiva se skutečnou absencí členu (*no article*) pouze méně než jednu polovinu všech případů, přičemž druhou polovinu představovala nepočitatelná substantiva se členem nulovým (*zero article*) vyjadřujícím referenci generickou. Počitatelná substantiva s tzv. bezčlenností (*null article*) vyjadřující negenerickou referenci určitou, ani nepočitatelná substantiva se členem nulovým (*zero article*) vyjadřujícím negenerickou referenci neurčitou nebyla v analyzovaném textu zastoupena vůbec, přestože dle výkladu v *De Algemene Nederlandse Spraakkunst* se v nizozemštině běžně vyskytují. I zde tedy sehrál roli typ textu, kterým v tomto případě bylo několik kratších kapitol z publikace o reáliích nizozemsky mluvících zemí. S přihlédnutím k této skutečnosti lze například vysoký podíl nepo-

čitatelných substantiv se členem nulovým (*zero article*) vyjadřujícím referenci generickou do jisté míry předpokládat. Daleko zajímavější bylo zjištění, že počítatelná substantiva se skutečnou absencí členu (*no article*) se ve zkoumaném nizozemském textu vyskytovala nejméně dvakrát častěji než v angličtině. Tato skutečnost je však dána odlišným způsobem determinace substantivní části přísudku a doplňku v obou jazycích, neboť v angličtině je u substantiv v těchto syntaktických funkcích člen realizován, a tyto případy tedy nerozšiřují skupinu případů substantiv v singuláru se skutečnou absencí členu (*no article*), jako je tomu v nizozemštině.

Závěrem lze tedy konstatovat, že terminologii i způsob klasifikace užívané v angličtině lze obecně aplikovat i na povrchovou absenci členu u substantiv nizozemských, neboť jsme v průběhu naší analýzy v zásadě neidentifikovali žádný případ, který by se výše vymezeným kategoriím vymykal.

Ačkoli z hlediska studia povrchové absence členu u substantiv v singuláru jsou výsledky obou analýz velmi zajímavé a přínosné, velkou nevýhodou tohoto výzkumu je skutečnost, že jsme neměli k dispozici identické texty v obou jazykových mutacích, a nebylo tedy možné porovnat distribuci různých typů povrchově nerealizovaných členů v identických kontextech. Přestože se v obou případech jednalo o odborný styl, míra odbornosti byla odlišná stejně jako témata, o kterých zkoumané texty pojednávaly. Proto se v další části této práce budeme zabývat již pouze identickými texty v nizozemské a anglické verzi, aby výsledky zkoumání byly lépe porovnatelné a více průkazné.

6 Funkční styl odborný²²

6.1 Obecná charakteristika

Odborný styl se od ostatních stylů jazyka odlišuje na základě své pojmovosti, přesnosti, jednoznačnosti neemotivnosti a značné explicitnosti sdělení. Je také typickým stylem veřejné jazykové komunikace, přičemž veřejnost projevu se odráží v jeho pečlivé připravenosti nejen po stránce obsahové, ale i po stránce kompoziční a stylizační. Odborné texty jsou proto většinou psané a i eventuální mluvené texty (přednáška, referát apod.) bývají předem připraveny písemně (alespoň v bodech) a autor je často předčítá.

6.2 Funkční styl administrativní

Dřívější stylistiky nevyčleňovaly samostatný funkční styl administrativní, pouze v rámci stylu odborného někdy rozlišovaly oblast praktickou a teoretickou, přičemž k praktické oblasti přiřčely právě styl jednací (úřední). Dnes všechny okruhy týkající se řízení veřejné správy (tj. projevy administrativně-právní či hospodářsko-administrativní) začleňujeme pod styl administrativní.

6.2.1 Normy administrativní komunikace

Administrativní oblast je velice náročná na dodržování norem v oblasti věcné i formální, neboť administrativní komunikáty musejí být věcně správné, účelně formulované a měly by být i formálně dokonalé. Očekává se dodržování předepsaných norem, takže autor má relativně malou volnost stylové volby; jak žánr, tak jazykové prostředky jsou předem

dány funkcí textu a textové matrice jsou pevně dané. Je tedy logické, že se v této stylové oblasti neprojevuje snaha o variantnost, pestrost, expresivnost a názornost vyjadřování, neboť by to odporovalo snaze o věcnost, snadnost, rychlost i jednotnost vyhotovení, ekonomičnost a stručnost vyjádření. Pokud se subjektivita v textu projeví, je považována za nedostatek.

6.2.2 Stylová norma administrativních textů

Z požadavků kladených na administrativní oblast tedy vyplývají určité vlastnosti jazyka a stylizace administrativních projevů:

V rovině syntagmatické a syntaktické se projevuje úsilí po stereotypním a úsporném, ale explicitním a jednoznačném vyjádření. V administrativní oblasti se proto ustálily určité obraty, spojení, fráze (vlastně takové bloky či šablony), které se do textu zařazují celé, což umožňuje rychlou a jednotnou tvorbu textu (např. *současně si dovoluujeme upozornit, děkujeme předem za kladné vyřízení naší žádosti* apod.). Typické je dále poměrně zhuštěné vyjadřování větou jednoduchou s vyšší frekvencí jmenných konstrukcí. Explicitnímu vyjadřování slouží jednoznačné spojky a předložky, zvláště knižní a víceslovné předložkové a spojkové výrazy (např. *oproti, dle, se zřetelem k, následkem, vlivem* apod.). Běžné je taktéž užívání pasíva (např. *smlouva bude vrácena, návrh byl přijat* apod.). Pomocí uvedených prostředků se vyjadřování stává explicitní, avšak někdy méně obratné.

Morfologická stránka textů je zásadně spisovná; užívá se tvarů neutrálních, případně knižních. Administrativní projevy jsou specifické také využíváním některých slovních druhů a tvarů. Jejich nedějový charakter a zaměření na fakta vedou k tomu, že v porovnání s jinými oblastmi mají

vyšší frekvenci výskytu jmen: substantiv ve spojení s tzv. syntaktickými adjektivy (ve funkci atributu), ale i relativně vyšší frekvenci číslovek a naopak nižší frekvenci určitých slovesných tvarů. Z pádů je častý genitiv a nominativ, přičemž zejména genitivu adnominálního se někdy užívá nadměrně a na úkor srozumitelnosti (např. *podání hlášení vedení podniku* apod.). Podobně je pro administrativní oblast příznačný výskyt deverbativních adjektiv (např. *splatný, vyhotovený, podepsaný* apod.) a hojně využívání infinitivu, který je vhodným prostředkem k vyjadřování direktivních příkazů a zákazů.

Také lexikální stránka administrativních textů odpovídá jejich funkci. Věcnosti sdělení se dosahuje citově neutrálními, jednoznačnými pojmenováními (často i víceslovnými), přičemž k přesnosti přispívají především termíny. Termíny tedy nejsou prostředky příznačné jen pro oblast odbornou, ale také oblast administrativní má v praxi vypracovanou vlastní terminologii. Pracuje však také s terminologiemi jiných oborů podle toho, které odborné oblasti příslušná administrativa slouží, např. *poplatník, dlužná částka, platební výměr, daň z příjmů, likvidace pojistné události* apod. Frekventované jsou zde dále názvy měrových jednotek, potřebné jsou číselné údaje, častější než jinde jsou vlastní názvy nejen osobní a místní, ale např. i názvy institucí a výrobků. Celkově je však oblast administrativní po stránce lexikální ve srovnání s jinými oblastmi poměrně chudá, neboť se používá relativně nerozsáhlé slovní zásoby.

Administrativní styl je tedy stylem komplexním, neboť plní řadu funkcí, z nichž zejména funkci direktivní (řídící) a funkci operativní (správní) lze považovat za konstituující faktory funkčního stylu administrativního. Právě direktivnost a operativnost totiž staví projev administrativní do opozice ke stylu odbornému, v jehož rámci se styl administrativní utvořil a jehož konstituujícím faktorem je zejména pojmovost. Existuje však

přinejmenším jedna základní funkce, která oběma stylům zůstala společná dodnes, a sice funkce sdělovací (zpravovací).

6.2.3 Zkoumané texty

Pro náš rozbor a systémovou konfrontaci kategorie určenosti v nizozemštině a angličtině jsme tedy v rámci odborného stylu zvolili projev administrativní, neboť tento funkční styl vykazuje díky svému nedělovému charakteru a zaměření na fakta v porovnání s jinými oblastmi mnohem vyšší frekvenci výskytu jmen (substantiv), jichž se kategorie určenosti bezprostředně týká.

Z různých forem administrativního projevu jsme dále zvolili dokumenty Evropské unie, neboť se jedná o administrativní texty, které jsou standardně dostupné ve více jazykových verzích (resp. ve všech úředních jazycích Evropské unie). V elektronickém systému EUR-Lex, který je k dispozici na internetové adrese www.eur-lex.europa.eu a který poskytuje přímý bezplatný přístup k právu Evropské unie (tj. umožňuje nahlédnout do Úředního věstníku EU a obsahuje kromě jiného smlouvy, právní předpisy a návrhy), jsme zvolil dokument obecnější povahy, a sice *Lisťtinu základních práv Evropské unie (Handvest van de grondrechten van de Europese Unie / Charter of Fundamental Rights of the European Union)*²³, která byla publikována v Úředním věstníku C 303 dne 14. prosince 2007, přičemž jejími autory jsou Evropský parlament, Rada a Evropská komise.

6.2.3.1 Překlady v Evropské unii

Evropská unie je založena na zásadě rozmanitosti kultur, zvyků a názorů a totéž se týká i jazyků. Podle článku 22 námi zkoumané *Listiny základních práv Evropské unie* je EU povinna respektovat jazykovou rozmanitost a článek 21 zakazuje jazykovou diskriminaci. Společně s respektováním jednotlivce, otevřeností vůči jiným kulturám a tolerancí k druhým tedy k základním hodnotám Evropské unie patří i respektování jazykové rozmanitosti.

Bezprostředním projevem této základní hodnoty je tzv. mnohojazyčnost²⁴ Evropské unie, která v rámci EU z pochopitelných důvodů (viz dále) představuje jedno z velmi aktuálních témat. Obecným pravidlem je, že překladatelé překládají dokumenty ze zdrojového jazyka do své mateřštiny. Po posledních rozšířeních na 25 a poté na 27 členských států a zvýšení počtu možných jazykových kombinací na 506 (tj. z 23 úředních jazyků lze překládat do 22 ostatních jazyků) je však někdy obtížné nalézt překladatele, který ovládá jak cílový, tak zdrojový jazyk (zejména v případě nejméně rozšířených jazyků EU). Pro překlad dokumentů vytvořených v těchto jazycích proto Evropský parlament zavedl systém tzv. zprostředkujících jazyků. Dotyčné dokumenty se tak nejprve přeloží do nejvíce používaných jazyků (tj. do angličtiny, francouzštiny nebo němčiny) a z nich teprve do všech ostatních, přičemž v budoucnu by se zprostředkujícími jazyky mohly stát i některé další jazyky EU (např. italština, polština či španělština).

Přestože tedy jazykový původ jednotlivých dokumentů EU zůstává pro laika poněkud zastřený, můžeme si být alespoň jisti, že autory konkrétních jazykových verzí jsou vždy rodilí mluvčí a zároveň vzdělaní lingvisté, kteří dokonale znají a jsou také schopni velmi dobře aplikovat gramatická pravidla svého mateřského jazyka. I překladatelé v institucích

Evropské unie jsou však jen lidé a jejich vnímání mateřského jazyka může být do jisté míry ovlivněno jak dlouhodobým pobytem mimo mateřskou jazykovou oblast a pracovními (i osobními) kontakty s mluvčími jiných jazyků, tak i obecně prostředím, v němž pracují, a tématy, kterými se při své práci zabývají.

Námi zvolená kombinace jazyků, z nichž pouze angličtina je považována za jazyk světový a i v rámci Evropské unie a její jazykové rozmanitosti se zjevně uplatňuje v daleko větším rozsahu než nizozemština, naznačuje, že zejména v nizozemském textu můžeme předpokládat určité bezprostřední vlivy jiných jazyků EU. Mohou to být vlivy angličtiny, neboť nelze vyloučit, že zprostředkujícím (či přímo zdrojovým) jazykem byla právě ona, ovšem stejně tak dobře to mohou být i vlivy francouzštiny či němčiny (nebo okrajově i jiných jazyků EU, v nichž zdrojové texty vznikají, s nimiž je konkrétní překladatel v častém kontaktu apod.). Teoreticky bychom se však také v anglické verzi dokumentu mohli setkat s vlivy nizozemštiny, a to za předpokladu, že by tento text byl původně vypracován právě v nizozemštině a přes angličtinu (coby zprostředkující jazyk) by se dále překládal do dalších jazyků EU. Mimojazyková realita tedy v tomto směru nevylučuje žádnou z uvedených možností, a je proto pravděpodobné, že pečlivou analýzou zvolených textů bychom mohli získat alespoň částečné poznatky o tom, v jakém vzájemném vztahu tyto dvě jazykové verze dokumentu stojí.

7 Systémová konfrontace kategorie určenosti

V této kapitole se konečně pokusíme souhrnně aplikovat veškeré teoretické poznatky, které jsme shromáždili v předcházejících částech. Ke všem typům odkazování v nizozemštině a angličtině uvedeme příklady,

kteří nám umožní provést systémovou konfrontaci a zjistit míru shody v prostředcích odkazování – tentokrát již v identických kontextech.

Nizozemské a anglické znění doplňujeme u jednotlivých příkladů vždy také českým překladem (citujeme tedy vždy tři oficiální jazykové verze jediného dokumentu) s uvedením čísla článku. Funkce pravidelně uváděného českého překladu je však pouze podpůrná a v komentářích týkajících se jednotlivých podobností či odlišností mezi nizozemštinou a angličtinou není na český překlad brán zřetel, ačkoli by si to mnohdy zasloužil. Systémová konfrontace kategorie určenosti v češtině však není předmětem této práce. Český překlad je zde tedy uváděn pouze pro úplnost a pro případné čtenáře z řad studentů nederlandistiky a/nebo anglistiky, kteří by s nizozemštinou a/nebo angličtinou ještě nebyli dostatečně obeznámeni.

7.1 Reference generická

Reference generická naznačuje, že na příslušný denotát je odkazováno jako na obecný pojem, přičemž u počítatelných substantiv tento typ odkazování zahrnuje celou třídu příslušných předmětů a u nepočítatelných substantiv veškerou příslušnou entitu (viz kapitola 4).

U počítatelných substantiv lze generickou referenci vyjádřit singulárem se členem určitým, singulárem se členem neurčitým nebo plurálem se členem nulovým. Naproti tomu u nepočítatelných substantiv se tento typ reference vyjadřuje pouze členem nulovým.

Testem generické reference bývá neutralizace čísla, tj. možnost zaměňovat singulár a plurál bez většího vlivu na význam sdělení. Tento test lze v zásadě aplikovat v nizozemštině i angličtině, přičemž jako nejuni-

zálnější způsob vyjadřování reference generické se v obou jazycích jeví plurál se členem nulovým. Obzvláště v nizozemštině však existují i četné výjimky, kdy neutralizace čísla při referenci generické možná není (viz kapitola 4.3).

Přestože plurál se členem nulovým má při vyjadřování generické reference obecně nejširší uplatnění, v námi zkoumaném textu tomu tak nebylo. Odkazování na celou kategorii (resp. každého jednotlivce v rámci příslušné kategorie) bylo totiž nejčastěji vyjádřeno explicitně pomocí neurčitého zájmena *každý*, např.:

N: *Ieder kind heeft het recht, regelmatig persoonlijke betrekkingen en rechtstreekse contacten met zijn beide ouders te onderhouden, tenzij dit tegen zijn belangen indruist.*

A: *Every child shall have the right to maintain on a regular basis a personal relationship and direct contact with both his or her parents, unless that is contrary to his or her interests.*

Č: Každé dítě má právo udržovat pravidelné osobní vztahy a přímý styk s oběma rodiči, ledaže by to bylo v rozporu s jeho zájmy.

(čl. 24, odst. 3)

Univerzální kvantifikátor *každý* funguje v tomto případě jako lexikální prostředek zdůrazňující skutečnost, že obsah sdělení platí pro každého jednotlivého člena příslušné kategorie (= explicitní bezvýjimečnost). Generický člen určitý ani generický člen neurčitý, jakožto pravidelné prostředky vyjadřování reference generické ve spojení s počítatelnými substantivy v singuláru, zde autoři textu zjevně nepovažovali za dostatečně explicitní. To je ovšem do jisté míry pochopitelné, neboť právě toto hleddisko má v textech administrativních obecně velmi zásadní význam.

V několika okrajových případech jsme se však setkali také s vyjádřením reference generické pomocí plurálu se členem nulovým, např.:

N: *Kinderen hebben recht op de bescherming en de zorg die nodig zijn voor hun welzijn.*

A: *Children shall have the right to such protection and care as is necessary for their well-being.*

Č: Děti mají právo na ochranu a péči nezbytnou pro jejich blaho.

(čl. 24, odst. 1)

Porovnáme-li výše uvedené dva způsoby vyjádření reference generické, zdá se, že volba prostředku závisí na konkrétně sdělovaném obsahu. Zatímco totiž při vyjmenovávání konkrétních práv každého jedince v rámci příslušné kategorie je použito neurčité zájmeno *každý*, v obecnějších sděleních, kdy není nutné zdůraznit jejich platnost pro každého člena třídy, neboť platí spíše pro kategorii jako celek, se můžeme setkat se členem nulovým ve spojení s plurálem. Uvedme si pro ilustraci ještě jednu dvojici případů, kde se uplatňuje stejný vzorec:

N: *Iedere werknemer heeft recht op een beperking van de maximumarbeidsduur en op dagelijkse en wekelijkse rusttijden, alsmede op een jaarlijkse vakantie met behoud van loon.*

A: *Every worker has the right to limitation of maximum working hours, to daily and weekly rest periods and to an annual period of paid leave.*

Č: Každý pracovník má právo na stanovení maximální přípustné pracovní doby, na denní a týdenní odpočinek a na každoroční placenou dovolenou.

(čl. 31, odst. 2)

N: *Werknemers en hun vertegenwoordigers moeten in de gevallen en onder de voorwaarden waarin het recht van de Unie en de nationale*

wetgevingen en praktijken voorzien, de zekerheid hebben, dat zij op passende niveaus tijdig worden geïnformeerd en geraadpleegd.

A: *Workers or their representatives must, at the appropriate levels, be guaranteed information and consultation in good time in the cases and under the conditions provided for by the Union law and national laws and practices.*

Č: Pracovníci nebo jejich zástupci musí mít na vhodných úrovních zaručeno právo na včasné informování a projednávání v případech a za podmíněk, které stanoví právo Unie a vnitrostátní právní předpisy a zvyklosti.

(čl. 27)

Dále jsme se ve spojení s počítatelnými substantivy v singuláru okrajově setkali také s generickým členem určitým. V těchto případech figurovala jako denotát zejména substantiva abstraktní (např. rodina, zákon, lidská osobnost apod.), na která autoři textu odkazovali jako na obecný pojem, a tudíž i celé sdělení bylo celkově obecnější povahy, např.:

N: *Het gezin geniet bescherming op juridisch, economisch en sociaal vlak.*

A: *The family shall enjoy legal, economic and social protection.*

Č: Rodina požívá právní, hospodářské a sociální ochrany.

(čl. 33, odst.1)

N: *Eenieder is gelijk voor de wet.*

A: *Everyone is equal before the law.*

Č: Před zákonem jsou si všichni rovni.

(čl. 20)

N: *De rechten van het kind*

A: *The rights of the child*

Č: Práva dítěte

(čl. 24, název)

Také z výše uvedených příkladů vyplývá, že volba prostředku závisí na konkrétně sdělovaném obsahu. Pokusíme-li se totiž aplikovat anglický test zaměnitelnosti, zjistíme, že pro příslušný obsah je právě konkrétní zvolený prostředek nejvhodnější.

Přestože se tedy ve zkoumaném textu uplatňovaly různé způsoby vyjádření generické reference, na základě všech výše uvedených příkladů lze konstatovat, že v jednotlivých kontextech byly v nizozemštině i angličtině k vyjádření tohoto typu reference použity naprosto identické prostředky (tj. singulár s generickým členem určitým, plurál s generickým členem nulovým i zvláštní případ explicitního vyjádření generické reference pomocí univerzálního kvantifikátoru *každý*). Distribuce těchto vyjadřovacích prostředků byla tedy v obou námi zkoumaných jazycích shodná. Nutno ovšem poznamenat, že zejména v případech, kdy je v nizozemštině užit singulár s členem určitým, můžeme jít o vliv angličtiny, neboť sémantické implikace nizozemského generického členu určitého (tj. odkazování na celou kategorii prostřednictvím typického členu, přičemž obsah sdělení neplatí o každém jednotlivci) naznačují, že taková volba není v tomto kontextu příliš vhodná, neboť tento konkrétní obsah sdělení zcela jistě pro každého jednotlivce v dané kategorii platí (např. pro každou rodinu, každé dítě apod.).

7.2 Reference negenerická

7.2.1 Negenerická reference určitá

Negenerická reference určitá naznačuje, že na příslušný denotát je odkazováno jako na jednotlivý předmět (u počítatelných substantiv) nebo jako na nějakou část či projev nějaké entity (u nepočítatelných substantiv), přičemž denotát je v situaci promluvy jednoznačně určen (viz kapitola 4).

Pouze při negenerické referenci určité panuje shoda v prostředcích odkazování, neboť tento typ reference vyjadřují substantiva počítatelná (v singuláru i plurálu) i substantiva nepočítatelná pomocí negenerického členu určitého.

Určenost referenta substantiva determinovaného členem určitým přitom vyplývá ze situace nebo z kontextu, případně z obou. V závislosti na tom rozlišujeme čtyři základní typy negenerické reference určité: (1) situační určenost, (2) anaforickou určenost, (3) anaforickou určenost asociační a (4) určenost rozvíjejícími členy.

7.2.2.1 Určenost situační

Při situační určenosti člen určitý obvykle odkazuje na denotát, který je viditelný jak pro mluvčího, tak pro posluchače, a který je v situaci promluvy jednoznačně určen (např. tím, že je jediný svého druhu apod.). Viditelnost předmětu v situaci promluvy však není zcela nezbytná, neboť užití negenerického členu určitého vyjadřujícího situační určenost se velmi často zakládá na nějakém souboru znalostí, vědomostí či zkušeností.

ností, které jsou mluvčímu i posluchači společné. Oblasti, kterých se takové společné vědomosti týkají, mohou být různě široké.

Tak například národy Evropy, kterým je námi zkoumaný dokument určen, mají nepochybně společné povědomí o Evropské unii, jejím uspořádání, členských státech apod. Termíny a slovní spojení jako *Unie* či *členské státy* jsou tedy v situaci promluvy jednoznačně určeny, např.:

N: *De Unie draagt bij tot de instandhouding en de ontwikkeling van deze gemeenschappelijke waarden met inachtneming van de verscheidenheid van cultuur en traditie van de volkeren van Europa, alsmede van de nationale identiteit van de lidstaten en van hun staatsinrichting op nationaal, regionaal en lokaal niveau...*

A: *The Union contributes to the preservation and to the development of these common values while respecting the diversity of the cultures and traditions of the peoples of Europe as well as the national identities of the Member States and the organisation of their public authorities at national, regional and local levels...*

Č: Unie přispívá k zachování a rozvíjení těchto společných hodnot při současném respektování rozmanitosti kultur a tradic národů Evropy, národní identity členských států a uspořádání jejich veřejné moci na státní, regionální a místní úrovni...

(preamble, 3. odstavec)

V angličtině je situační určenost obou denotátů (viz *Unie* / *členské státy*) zdůrazněna dokonce i grafickými prostředky, tj. velkými počátečními písmeny jednotlivých slov (*the Union* / *the Member States*). Přestože se stejným jevem se můžeme setkat i v nizozemštině, psaní velkých počátečních písmen u pojmů, názvů, v tzv. zhuštěném jazyce apod. se v tomto jazyce zdaleka neuplatňuje tak široce a systematicky jako v angličtině (srov. *de Unie* / *de lidstaten*).

Z dalších případů situační určenosti založené na souboru společných znalostí, vědomostí či zkušeností určité skupiny osob stojí za zmínku ještě hojně se vyskytující názvy nejrůznějších dokumentů a institucí týkajících se Evropské unie, její existence a činnosti, např. *het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden / the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms* (Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod), *de Raad van Europa / the Council of Europe* (Rada Evropy), *het Hof van Justitie van de Europese Unie / the Court of Justice of the European Union* (Soudní dvůr Evropské unie), *het Europees Hof voor de rechten van de mens / the European Court of Human Rights* (Evropský soud pro lidská práva) apod. Také u této skupiny příkladů lze v porovnání s angličtinou sledovat méně systematické uplatňování velkých počátečních písmen v nizozemštině. Člen určitý ve výše uvedených případech bychom však mohli interpretovat taktéž jako důsledek určenosti referenta rozvíjejícími členy, o které pojednáme později (viz kapitola 7.2.1.4).

Při odkazování na situačně určený denotát, který je navíc v situaci promluvy viditelný, lze obecně použít také ukazovací zájmeno. V námi zkoumaném textu jsme takové případy našli zejména v preambuli, kde bylo na vlastní listinu odkazováno s použitím demonstrativa *tento*, např.:

N: *Dit Handvest bevestigt, met inachtneming van de bevoegdheden en taken van de Unie en van het subsidiariteitsbeginsel, de rechten die in het bijzonder voortvloeien uit de constitutionele tradities en de internationale verplichtingen die de lidstaten gemeen hebben...*

A: *This Charter reaffirms, with due regard for the powers and tasks of the Union and for the principles of subsidiarity, the rights as they result,*

in particular, from the constitutional traditions and international obligations common to the Member States...

Č: Při respektování pravomocí a úkolů Unie i zásady subsidiarity potvrzuje tato listina práva, která vyplývají především z ústavních tradic a mezinárodních závazků společných členským státům...

(preamble, 5. odstavec)

V určitých zvláštních případech může být negenerický člen určitý vyjadřující situační určenost u počítatelných substantiv v singuláru alternativně realizován tzv. bezčlenností (*null article*). Jedná se například o tzv. zhuštěný jazyk, kdy jsou z textu obvykle záměrně vypuštěny všechny jazykové formy, které nejsou nositeli nejvýznamnějších informací. Takových příkladů jsme v námi zkoumaném textu našli velmi mnoho, zejména v názvech jednotlivých článků dokumentu. Zatímco však v angličtině se uvedené pravidlo uplatňovalo konzistentně, v případě nizozemského textu tomu tak nebylo. Přibližně v první polovině dokumentu jsme se v nizozemských názvech jednotlivých článků pravidelně setkávali s realizovaným negenerickým členem určitým, kdežto ve druhé polovině byly již tyto typově naprosto stejné případy užity s tzv. bezčlenností (*null article*) (viz příklady (a) vs. příklady (b) níže). Jednalo se zejména o výrazy *het recht* (právo) a *het verbod* (zákaz), které se v názvech jednotlivých článků vyskytovaly nejčastěji:

- a) ***het recht*** (právo): *Het recht op leven* (Právo na život, čl. 2), *Het recht op menselijke integriteit* (Právo na nedotknutelnost lidské osobnosti, čl. 3), *Het recht op vrijheid en veiligheid* (Právo na svobodu a bezpečnost, čl. 6), *Het recht te huwen en het recht een gezin te stichten* (Právo uzavřít manželství a právo uzavřít rodinu, čl. 9), *Het recht op onderwijs* (Právo na vzdělání, čl. 14), *Het recht op eigendom* (Právo na vlastnictví, čl. 17), *Het recht op asiel* (Právo na azyl, čl. 18), *Het recht op informatie en*

raadpleging van de werknemers binnen de onderneming (Právo pracovníka na informování a na projednávání v podniku, čl. 27), *Het recht op collectieve onderhandelingen en op collectieve actie* (Právo na kolektivní vyjednávání a akce, čl. 28), *Het recht op toegang tot arbeidsbemiddeling* (Právo na přístup ke službám zaměstnanosti, čl. 29); **het verbod** (zákaz): *Het verbod van foltering en van onmenselijke of vernederende behandelingen of bestraffingen* (Zákaz mučení a nelidského či ponižujícího zacházení anebo trestu, čl. 4), *Het verbod van slavernij en dwangarbeid* (Zákaz otroctví a nucené práce, čl. 5), *Het verbod van kinderarbeid en de bescherming van van jongeren op het werk* (Zákaz dětské práce a ochrana mladých lidí při práci, čl. 32);

- b) **het recht** (právo): *Recht op behoorlijk bestuur* (Právo na řádnou správu, čl. 41), *Recht van inzage in documenten* (Právo na přístup k dokumentům, čl. 42), *Recht van petitie* (Petiční právo, čl. 44), *Recht op doeltreffende voorziening in rechte en op een onpartijdig gerecht* (Právo na účinnou právní ochranu a spravedlivý proces, čl. 47), *Recht om niet tweemaal in een strafrechtelijke procedure voor hetzelfde delict te worden berecht of gestraft* (Právo nebýt dvakrát trestně stíhán nebo trestán za stejný trestný čin, čl. 50); **het verbod** (zákaz): *Verbod van misbruik van recht* (Zákaz zneužití práv, čl. 54).

Porovnáme-li případy uvedené ve skupině (a) s případy skupiny (b), zjistíme, že se jedná o naprosto stejné typy případů. Jediným logickým vysvětlením odlišného způsobu vyjádření určenosti tak může být nekonzistentnost v důsledku opomenutí na straně korektora dokumentu (příp. jiné osoby pověřené závěrečným sjednocením textu vytvořeného několika překladateli).

Vzhledem k tomu, že pro použití negenerického členu určitého v tzv. zhuštěném jazyce (viz případy skupiny (a) výše) zcela zjevně neexistuje žádný konkrétní důvod, můžeme konstatovat, že v nizozemštině i angličtině je v tzv. zhuštěném jazyce negenerický člen určitý vyjadřující situační určenost (příp. určenost rozvíjejícími členy, viz dále) bez potíží (tzn. bez jakéhokoli vlivu na význam sdělení) zaměnitelný s tzv. bezčlenností.

Až na výše popsanou nekonzistentnost můžeme taktéž konstatovat, že nizozemština i angličtina používá k vyjádření negenerické reference určité – situační určenosti ve shodných kontextech naprosto stejné prostředky.

Nutno však ještě poznamenat, že některé podtypy negenerické reference určité jsou si v praktickém jazyce navzájem velmi blízké a některé z výše uvedených příkladů situační určenosti lze za určitých okolností interpretovat také jako určenost rozvíjejícími členy (viz kapitola 7.2.1.4).

7.2.1.2 Určenost anaforická

O anaforické určenosti hovoříme tehdy, determinuje-li negenerický člen určitý substantivum, jehož referent byl již uveden v předcházejícím kontextu. Anaforický člen určitý zde tedy vyjadřuje totožnost referenta s referentem dříve uvedeného substantiva. Podobnost se situační určeností, která se zakládá na společných vědomostech mluvčího a posluchače, spočívá v tom, že specifická informace, z níž určenost referenta vyplývá, je při anaforické určenosti explicitně vyjádřena předcházejícím kontextem. Anaforická určenost zahrnuje též případy, kdy je referent při druhé zmínce označen jiným výrazem, např. synonymem, obecnějším výrazem, opisem apod.

Příkladů anaforické určenosti v námi zkoumaném textu nebylo mnoho, neboť negenerický člen neurčitý se zde obecně vyskytoval poměrně zřídka anebo nebyl rozvíjen dalším kontextem. Tato skutečnost však nebyla dána pouze typem textu, ale relativně nižší frekvence výskytu anaforické určenosti platí i obecně. Za všechny tedy alespoň jeden příklad ze samého úvodu dokumentu:

N: *De volkeren van Europa hebben besloten een op gemeenschappelijke waarden gegrondveste vreedzame toekomst te delen door onderling een steeds hechter verbond tot stand te brengen.* [nový odstavec] *De Unie, die zich bewust is van haar geestelijke en morele erfgoed, heeft haar grondslag in de ondeelbare en universele waarden van menselijke waardigheid en van vrijheid, gelijkheid en solidariteit...*

A: *The peoples of Europe, in creating an ever closer union among them, are resolved to share a peaceful future based on common values.* [nový odstavec] *Conscious of its spiritual and moral heritage, the Union is founded on the indivisible, universal values of human dignity, freedom, equality and solidarity...*

Č: Národy Evropy, vytvářejíce mezi sebou stále těsnější unii, se rozhodly sdílet mírovou budoucnost založenou na společných hodnotách. [nový odstavec] Unie, vědoma si svého duchovního a morálního dědictví, se zakládá na nedělitelných a všeobecných hodnotách lidské důstojnosti, svobody, rovnosti a solidarity...

(preambule, 1. a 2. odstavec)

Zatímco v angličtině je referent i při druhé zmínce označen stejným výrazem (srov. *an ever closer union* – *the Union*), v nizozemštině je při první zmínce použito označení *het verbond* (spolek, svazek, spojenectví), tj. synonymum výrazu *de Unie*, který je v tomto kontextu pevně daný, neboť se jedná o zkrácený název organizace, která námi zkoumaný do-

kument vydala (tj. Evropská unie). Proto je také v nizozemštině i angličtině výraz *Unie* psán s velkým počátečním písmenem (srov. *de Unie – the Union*).

Za zmínku však stojí také další příklad, který mimo jiné ukazuje, že anaforický člen určitý může alternovat s explicitnějším vyjádřením anafory pomocí ukazovacího zájmena *tento*:

N: *Te dien einde moet in het licht van de ontwikkelingen in de maatschappij, de sociale vooruitgang en de wetenschappelijke en technologische ontwikkelingen de bescherming van de grondrechten worden versterkt door deze rechten beter zichtbaar te maken in een Handvest. [nový odstavec] Dit Handvest bevestigt, met inachtneming van de bevoegdheden en taken van de Unie en van het subsidiariteitsbeginsel, de rechten... In dit verband zullen de rechterlijke instanties van de Unie en van de lidstaten bij de uitlegging van het Handvest naar behoren rekening houden met...*

A: *To this end, it is necessary to strengthen the protection of fundamental rights in the light of changes in society, social progress and scientific and technological developments by making those rights more visible in a Charter. [nový odstavec] This Charter reaffirms, with due regard for the powers and tasks of the Union and for the principle of subsidiarity, the rights... In this context the Charter will be interpreted by the Courts of the Union and by the Member States with due regard to...*

Č: K tomuto účelu je nezbytné posílit ochranu základních práv s ohledem na společenský vývoj, sociální pokrok a vědeckotechnologický rozvoj zřetelnějším vyjádřením těchto práv v podobě listiny. [nový odstavec] Při respektování pravomocí a úkolů Unie i zásady subsidiarity potvrzuje tato listina práva... Tuto listinu budou v této souvislosti soudy Unie a členských států vykládat s náležitým zřetelem na...

(preambule, 4. a 5. odstavec)

Po první zmínce, která je uvedena negenerickým členem neurčitým (srov. *een Handvest – a Charter*), je při dalším rozvíjení kontextu použito demonstrativum *tento* (srov. *dit Handvest – this Charter*), přičemž při dalších zmínkách je již na stejný referent odkazováno klasickým způsobem, tj. anaforickým členem určitým (srov. *het Handvest – the Charter*). Tato posloupnost determinátorů (srov. *een – dit – het / a – this – the*) je přitom dána oslabováním anafory v důsledku vzdalování se referenta od první zmínky vyjádřené negenerickým členem neurčitým (tzn. následuje-li druhá zmínka bezprostředně nebo velmi krátce po zmínce první, užívá se velmi často namísto anaforického členu určitého demonstrativum). Je třeba poznamenat, že tento alternativní způsob vyjádření anaforické určenosti pomocí ukazovacího zájmena byl v námi zkoumaném textu velmi častý, např.:

N: *Indien de wet na het begaan van het strafbare feit in een lichtere straf voorzien, is die straf van toepassing.*

A: *If, subsequent to the commission of a criminal offence, the law provides for a lighter penalty, that penalty shall be applicable.*

Č: Pokud poté, co již byl trestný čin spáchán, stanoví zákon mírnější trest, uloží se tento mírnější trest.

(čl. 49)

Podobně jako v případě reference generické (viz kapitola 7.1), kdy si specifické komunikační potřeby administrativního projevu ve spojení se substantivy v singuláru vyžádaly alternativní (explicitnější) vyjádření pomocí neurčitého zájmena *každý*, i v tomto případě se jazykové prostředky podřídily komunikační funkci administrativního stylu a stejné potřeby si vyžádaly alternativní (explicitnější) vyjádření anaforické reference pomocí demonstrativa *tento*.

Ačkoli byla negenerická reference anaforická vyjádřena různými způsoby, i na tomto místě můžeme konstatovat, že ve stejných kontextech zvolili mluvčí v nizozemštině i angličtině k vyjádření tohoto typu určlosti shodné vyjadřovací prostředky.

7.2.1.3 Anaforická určenost asociační

Velmi často se užití členu určitého zakládá na asociační určenosti substantiva vzhledem k jinému substantivu (uvedenému v předcházejícím kontextu), tvoří-li referenti obou substantiv složky nějakého většího celku nebo existuje-li mezi nimi nějaký jiný vztah věcné sounáležitosti.

V námi zkoumaném textu například substantivum *listina* (tj. *Listina základních práv Evropské unie*) asociuje jednotlivá práva, svobody a zásady, které jsou v ní popsány, např.:

N: *Te dien einde moet in het licht van de ontwikkelingen in de maatschappij, de sociale vooruitgang en de wetenschappelijke en technologische ontwikkelingen de bescherming van de grondrechten worden versterkt door deze rechten beter zichtbaar te maken in een Handvest. [nový odstavec] Dit Handvest bevestigt, met inachtneming van de bevoegdheden en taken van de Unie en van het subsidiariteitsbeginsel, de rechten die in het bijzonder voortvloeien uit de constitutionele tradities en de internationale verplichtingen die de lidstaten gemeen hebben...*

A: *To this end, it is necessary to strengthen the protection of fundamental rights in the light of changes in society, social progress and scientific and technological developments by making those rights more visible in a Charter. [nový odstavec] This Charter reaffirms, with due regard for the powers and tasks of the Union and for the principle of*

subsidiarity, the rights as they result, in particular, from the constitutional traditions and international obligations common to the Member States...

Č: K tomuto účelu je nezbytné posílit ochranu základních práv s ohledem na společenský vývoj, sociální pokrok a vědeckotechnologický rozvoj zřetelnějším vyjádřením těchto práv v podobě listiny. [nový odstavec] Při respektování pravomocí a úkolů Unie i zásady subsidiarity potvrzuje tato listina práva, která vyplývají především z ústavních tradic a mezinárodních závazků společných členským státům...

(preambule, 4. a 5. odstavec)

Prostředky užívané v jednotlivých kontextech se v obou jazycích opět shodují. Také v tomto případě lze však určenost výrazu *práva* (*de rechten – the rights*) vedle anaforické určenosti asociační (založené na vztahu věcné sounáležitosti mezi výrazy *listina* a *práva*) interpretovat také jako důsledek určenosti rozvíjejícími členy (viz kapitola 7.2.1.4).

7.2.1.4 Určenost rozvíjejícími členy

Určenost referenta substantiva determinovaného členem určitým často vyplývá z obsahu jeho modifikátoru. Modifikací podmiňující určenost může být například (1) restriktivní věta vztažná, (2) postmodifikující předložková vazba, (3) obsahová věta přívlastková, (4) těsný přístavek nebo (5) modifikátor, který svým lexikálním významem vyjadřuje jedinečnost nebo totožnost.

7.2.1.4.1 Restriktivní věta vztažná

V případech postmodifikace restriktivní větou vztažnou se jedná o tzv. určenost kataforickou, např.:

N: *Iedere burger van de Unie heeft actief en passief kiesrecht bij de verkiezingen voor het Europees Parlement in de lidstaat waar hij verblijft houdt, onder dezelfde voorwaarden als de onderdanen van die staat.*

A: *Every citizen of the Union has the right to vote and to stand as a candidate at elections to the European Parliament in the Member State in which he or she resides, under the same conditions as nationals of that State.*

Č: Každý občan Unie má právo volit a být volen ve volbách do Evropského parlamentu v členském státě, v němž má bydliště, za stejných podmínek jako státní příslušníci tohoto státu.

(čl. 39, odst. 1)

Přestože restriktivní věta vztažná blíže vymezuje referenta svého řídícího substantiva, není jeho determinace omezena na člen určitý. Člen určitý bývá pravidlem, odpovídá-li popis vyjádřený substantivem a restriktivní větou vztažnou pouze jedinému referentovi (tj. jedná-li se o identifikaci referenta). Odpovídá-li však popisu vyjádřenému substantivem a restriktivní větou vztažnou v dané situaci více referentů, má řídící substantivum člen neurčitý, např.:

N: *Iedere burger van de Unie geniet op het grondgebied van derde landen waar de lidstaat waarvan hij onderdaan is, niet vertegenwoordigd is, de bescherming van de diplomatieke en consulaire instanties van de andere lidstaten...*

A: *Every citizen of the Union shall, in the territory of a third country in which the Member State of which he or she is a national is not*

represented, be entitled to protection by the diplomatic or consular authorities of any Member State...

Č: Každý občan unie má na území třetí země, kde členský stát, jehož je státním příslušníkem, nemá své zastoupení, právo na diplomatickou a konzulární ochranu kterýmkoli členským státem...

(čl. 46)

Člen určitý by v tomto případě naznačoval, že taková třetí země je v dané situaci jen jedna. O tom, že takových třetích zemí je více, napovídá i použití plurálu v nizozemském textu (srov. *derde landen – a third country*), přičemž namísto negenerického členu určitého, který je pravidelným prostředkem vyjadřujícím negenerickou referenci určitou jak ve spojení se singulárem, tak ve spojení s plurálem, se v tomto případě uplatňuje plurál s tzv. bezčlennost (*null article*). Podobné příklady však nalezneme i v textu anglickém, např.:

N: *Eenieder heeft recht van inzage in de over hem verzamelde gegevens en op rectificatie daarvan.*

A: *Everyone has the right of access to data which has been collected concerning him or her, and the right to have it rectified.*

Č: Každý má právo na přístup k údajům, které o něm byly shromážděny, a má právo na jejich opravu.

(čl. 8, odst. 2)

N: *Iedere werknemer heeft recht op gezonde, veilige en waardige arbeidsomstandigheden.*

A: *Every worker has the right to working conditions which respect his or her health, safety and dignity.*

Č: Každý pracovník má právo na pracovní podmínky respektující jeho zdraví, bezpečnost a důstojnost.

(čl. 31, odst. 1)

Na základě uvedených příkladů je zřejmé, že plurál s tzv. bezčlenností (*null article*) odpovídá užití členu neurčitého se singulárem v případech, kdy je v situaci promluvy více možných referentů. Užitím plurálu s tzv. bezčlenností (*null article*) tedy mluvčí naznačuje, že existuje více typů dat, více druhů pracovních podmínek apod. Toto pravidlo se uplatňuje shodně jak v nizozemském, tak anglickém jazyce (srov. *derde landen – working conditions*). Vedle toho je však nutné uvážit také aspekt první zmínky, která v jazyce velmi často působí proti katafoře.

Další rozdíl mezi oběma jazyky ve výše uvedených příkladech spočívá v umístění modifikace referenta. Zatímco totiž v anglickém textu stojí modifikace referenta v postpozici jako postmodifikace v podobě restriktivní věty vztažné, v nizozemštině stojí před řídícím substantivem jako premodifikace (srov. *de over hem verzamelde gegevens – data which has been collected concerning him or her*). I v případě nizozemského textu se však stále jedná o kataforu, neboť premodifikace stojí až za determinátorem.

V mnoha případech ekvivalentních určenosti restriktivní větou vztažnou se v angličtině navíc uplatňuje tzv. zhuštěná větná stavba, která umožňuje (při zachování významu) vynechat vztažné zájmeno i sloveso v určitém tvaru (srov. např. *objects collected – objects which have been collected*). Např.:

N: *Werknemers en hun vertegenwoordigers moeten in de gevallen en onder de voorwaarden waarin het recht van de Unie en de nationale wetgevingen en praktijken voorzien, de zekerheid hebben, dat zij op passende niveaus tijdig worden geïnformeerd en geraadpleegd.*

A: *Workers or their representatives must, at the appropriate levels, be guaranteed information and consultation in good time in the cases and*

under the conditions provided for by the Union law and national laws and practices.

Č: Pracovníci nebo jejich zástupci musí mít na vhodných úrovních zaručeno právo na včasné informování a projednávání v případech a za podmínek, které stanoví právo Unie a vnitrostátní právní předpisy a zvyklosti.

(čl. 27)

N: *Eenieder heeft recht op vergoeding door de Unie van de schade die door haar instellingen of door haar personeelsleden in de uitoefening van hun functies is veroorzaakt, overeenkomstig de algemene beginselen die de rechtsstelsels der lidstaten gemeen hebben.*

A: *Every person has the right to have the Union make good any damage caused by its institutions or by its servants in the performance of their duties, in accordance with the general principles common to the laws of the Member States.*

Č: Každý má právo na to, aby mu Unie v souladu s obecnými zásadami společnými právním řádům členských států nahradila škodu způsobenou jejími orgány nebo jejími zaměstnanci při výkonu jejich funkce.

(čl. 41, odst. 3)

Naproti tomu v nizozemštině je postmodifikace v obou případech vyjádřena nezhuštěnou větnou strukturou, tj. plnou restriktivní větou vztažnou (srov. *de algemene beginselen die de rechtsstelsels der lidstaten gemeen hebben – the general principles common to the laws of the Member States*). Tomuto typu zhuštění větné stavby v angličtině odpovídá v nizozemštině přesunutí věty vztažné (taktéž zbavené vztažného zájmena i slovesa v určitém tvaru) před řídící substantivum, kde funguje jako jeho premodifikace (viz *de over hem verzamelde gegevens*).

Z výše uvedených případů vyplývá, že oba jazyky používají při vyjádření určenosti restriktivní větou vztažnou stejné prostředky, avšak jejich distribuce se v jednotlivých kontextech liší.

7.2.1.4.2 Postmodifikující předložková vazba

Postmodifikující předložková vazba s genitivní předložkou *van* v nizozemštině / *of* v angličtině určuje referenta řídicího substantiva, existuje-li mezi oběma substantivy asociační vztah a je-li referent řídicího substantiva v příslušném souboru jediný svého druhu. V tomto smyslu se jedná o jakousi kataforickou obdobu anaforické reference asociační.

Příkladů tohoto typu určenosti rozvíjejícími členy bylo v námi zkoumaném textu velmi mnoho, např. *het burgerschap van de Unie – the citizenship of the Union* (občanství Unie), *de vrijheid van vestiging – the freedom of establishment* (svoboda usazování), *de rechterlijke instanties van de Unie en van de lidstaten – the courts of the Union and the Member States* (soudy Unie a členských států), *het verbod van eugenetische praktijken – the prohibition of eugenic practices* (zákaz eugenických praktik), *het grondgebied van een lidstaat – the territory of a Member State* (území členského státu), *het beginsel van democratie en het beginsel van de rechtsstaat – the principles of democracy and the rule of law* (zásady demokracie a právního státu), *in het licht van de ontwikkelingen – in the light of changes* (s ohledem na vývoj), *de geboorte of de adoptie van een kind – the birth or adoption of a child* (narození nebo osvojení dítěte) apod.

Může-li se však řídicí substantivum vztahovat k více než jednomu předmětu příslušného druhu, užívá se člen neurčitý, např. *een ruimte van*

vrijheid, veiligheid en recht – an area of freedom, security and justice (prostor svobody, bezpečnosti a práva) apod.

Za zmínku zde stojí ještě anglické substantivum *right* (právo), které se v námi zkoumaném textu hojně vyskytovalo s postmodifikující předložkovou vazbou, a to jak s předložkou *of*, tak s předložkou *to* (v obou případech ve významu *právo na něco*), přičemž jednoznačně převažovala varianta s předložkou *to*. Nahlédneme-li do anglicko-českého právního slovníku Lingea²⁵, zjistíme, že se v angličtině jedná o ustálená spojení. Tento fakt tedy prakticky vylučuje možnost obě předložky v jednotlivých kontextech zaměňovat, přestože po sémantické stránce vyjadřují totéž. Naproti tomu v nizozemském textu byla situace poněkud jiná, neboť zde se substantivum *het recht* (právo) ve stejném významu vyskytovalo pouze s postmodifikující předložkovou vazbou s předložkou *op*, např. *het recht op collectieve onderhandelingen en op collectieve acties – the right of collective bargaining and action* (právo na kolektivní vyjednávání a akce), *het recht op toegang tot arbeidsbemiddeling – the right of access to placement services* (právo na přístup ke službám zaměstnanosti), *het recht op leven – the right to life* (právo na život), *het recht op vrijheid en veiligheid – the right to liberty and security* (právo na svobodu a bezpečnost), *het recht op onderwijs – the right to education* (právo na vzdělání), *het recht op asiel – the right to asylum* (právo na azyl) apod. Třetím způsobem postmodifikace výrazu *právo*, s nímž jsme se v námi zkoumaném textu setkali a který se již shodně vyskytoval v obou jazycích, byla postmodifikace infinitivem, např. *het recht te huwen en het recht een gezin te stichten – the right to marry and the right to found a family* (právo uzavřít manželství a právo založit rodinu), *het recht collectief te onderhandelen en collectieve arbeidsovereenkomsten te sluiten – the right to negotiate and conclude collective agreements* (právo sjednávat a uzavírat kolektivní smlouvy) apod.

Taktéž v případě určenosti postmodifikující předložkovou vazbou s nizozemskou předložkou *van* / anglickou předložkou *of* tedy můžeme konstatovat, že ve stejných kontextech volili mluvčí v nizozemštině i angličtině prakticky shodné vyjadřovací prostředky.

7.2.1.4.3 **Obsahová věta přívlastková**

Řídící substantivum může být jednoznačně určeno také obsahovou větou přívlastkovou, neboť oba členy mají v takovém případě stejného referenta, kterého řídící člen označuje obecně a obsahová věta specifikuje. Jedná se tedy opět o určenost kataforickou a prof. Dušková uvádí v této kategorii příklady typu *The fact that he has won several tournaments won't help him to pass his exams.* (Skutečnost, že vyhrál několik turnajů, mu nepomůže složit zkoušky.) či *The problem how to reduce electricity consumption exercises many minds.* (Problém, jak snížit spotřebu elektřiny, zaměstnává mysl mnoha lidí.) apod.

Z výše uvedených příkladů je patrné, že se jedná o záležitost rekční, neboť možnost aplikovat určenost obsahovou větou přívlastkovou je podmíněna volbou substantiva, které tento typ postmodifikace umožňuje (např. představa, skutečnost, problém apod.). V důsledku absence takových výrazů v námi zkoumaných textech jsme se setkali jen s jediným (ne zrovna typickým) případem postmodifikace substantiva obsahovou větou vztažnou:

N: *Niemand mag worden verwijderd of uitgezet naar, dan wel worden uitgeleverd aan een staat waar een ernstig risico bestaat dat hij aan de doodstraf, aan folteringen of aan andere onmenselijke of vernederende behandelingen of bestraffingen wordt onderworpen.*

A: *No one may be removed, expelled or extradited to a State where there is a serious risk that he or she would be subjected to the death penalty, torture or other inhuman or degrading treatment or punishment.*

Č: Nikdo nesmí být vystěhován, vyhoštěn ani vydán do státu, v němž mu hrozí vážné nebezpečí, že by mohl být vystaven trestu smrti, mučení nebo jinému nelidskému či ponižujícímu zacházení anebo trestu.

(čl. 19, odst. 2)

Jak již bylo řečeno, výše uvedený příklad není typický, neboť v důsledku určenosti obsahovou větou přívlastkovou bychom u substantiva *nebezpečí* očekávali člen určitý. Přítomnost členu neurčitého však naznačuje, že v tomto kontextu (navzdory katafoře) převažuje aspekt první zmínky (viz kapitola 7.2.2).

7.2.1.4.4 Těsný přístavek

Určenost substantiva může dále vyplývat také z těsného přístavku, např. *the number seven* (číslo sedm) či *the river Thames* (řeka Temže) apod. Tyto klasické případy těsného přístavku, které uvádí prof. Dušková, se však v námi zkoumaných textech nevyskytly.

Vedle těchto klasických případů těsného přístavku, které se běžně vyskytují i v nizozemštině (např. *het getal drie* (číslo tři), *het substantief hersenen* (substantivum mozek), *het boek Schuld en Boete* (kniha Zločin a trest) apod.), existuje pouze v angličtině ještě další typ přístavku s předložkovou formou, např. *the month of February* (měsíc únor) či *the State of California* (stát Kalifornie) apod. Přestože se tato apoziční konstrukce velmi podobá typické určenosti řídicího substantiva postmodifikující předložkovou vazbou s předložkou *of*, existuje mezi nimi jeden zásadní rozdíl. Podle definice v *The Cambridge Grammar of the English*

Language je totiž tento typ přístavku podmíněn jak přítomností řídícího substantiva označujícího většinou nějakou politicko-geografickou jednotku (např. město, stát, hrabství, kanton, provincie apod.), tak také přítomností jména vlastního. Tato apoziční konstrukce bývá nejčastěji určitá (viz přítomnost jména vlastního), ale v některých případech může být řídící substantivum determinováno také členem neurčitým, a to za předpokladu více možných referentů v situaci promluvy, např. *There is a city of Manchester in England and one in New Hampshire too.* (Jedno město Manchester je v Anglii a další ve státě New Hampshire.) apod. Ani tento typ přístavku se však v námi zkoumaném textu nevyskytl.

7.2.1.4.5 Modifikátor jedinečnosti nebo totožnosti

Určenost řídícího substantiva může vyplývat také z přítomnosti modifikátoru, který svým lexikálním významem vyjadřuje jedinečnost nebo totožnost. V námi zkoumaném textu se jednalo zejména o tyto případy:

N: *Het beginsel van gelijkheid belet niet dat maatregelen worden gehandhaafd of genomen waarbij specifieke voordelen worden ingesteld ten gunste van het ondervertegenwoordigde geslacht.*

A: *The principle of equality shall not prevent the maintenance or adoption of measures providing for specific advantages in favour of the under-represented sex.*

Č: Zásada rovnosti nebrání zachování nebo přijetí opatření poskytujících zvláštní výhody ve prospěch nedostatečně zastoupeného pohlaví.
(čl. 23, odst. 2)

N: *De minimumleeftijd voor toelating tot het arbeidsproces mag niet lager zijn dan de leeftijd waarop de leerplicht ophoudt...*

A: *The minimum age of admission to employment may not be lower than the minimum school-leaving age...*

Č: Minimální věk pro přijetí do zaměstnání nesmí být nižší než věk pro ukončení povinné školní docházky...

(čl. 32, odst. 1)

N: *De bovenstaande tekst herneemt het op 7 december 2000 geproclameerde Handvest, zoals het hierboven aangepast werd, en zal deze vervangen vanaf de datum van inwerktreding van het Verdrag van Lissabon.*

A: *The above text adapts the wording of the Charter proclaimed on 7 December 2000, and will replace it as from the date of entry into force of the Treaty of Lisbon.*

Č: Výše uvedený text přebírá, s některými úpravami, listinu vyhlášenou dne 7. prosince 2000 a nahrazuje ji s účinkem ode dne vstupu Lisabonské smlouvy v platnost.

(závěr dokumentu)

I když ne úplně ve všech kontextech je určenost řídicího substantiva v obou jazycích vyjádřena stejnými prostředky, neboť v jednom případě z výše uvedených je určenost modifikátorem, který svým lexikálním významem vyjadřuje jedinečnost nebo totožnost, v angličtině vyjádřena v nizozemštině restriktivní větou vztažnou (srov. *de leeftijd waarop de leerplicht ophoudt – the minimum school-leaving age*), lze konstatovat, že i tento způsob určenosti řídicího substantiva je v obou jazycích běžný.

7.2.2 Negenerická reference neurčitá

Negenerická reference neurčitá se u počítatelných substantiv vyjadřuje singulárem se členem neurčitým a plurálem se členem nulovým, příp.

pomocí nepřívzvučného neurčitého zájmena *some* v angličtině / neurčitých zájmen typu *enige, sommige* či *wat* v nizozemštině. Stejnými prostředky jako v případě plurálu počítatelných substantiv se negenerická reference neurčitá vyjadřuje i u substantiv nepočítatelných.

Neurčenost referenta nejčastěji vyplývá ze skutečnosti, že je o něm první zmínka, např.:

N: *Te dien einde moet in het licht van de ontwikkelingen in de maatschappij, de sociale vooruitgang en de wetenschappelijke en technologische ontwikkelingen de bescherming van de grondrechten worden versterkt door deze rechten beter zichtbaar te maken in een Handvest.* [nový odstavec] *Dit Handfest bevestigt...*

A: *To this end, it is necessary to strengthen the protection of fundamental rights in the light of changes in society, social progress and scientific and technological developments by making those rights more visible in a Charter.* [nový odstavec] *This Charter reaffirms...*

Č: K tomuto účelu je nezbytné posílit ochranu základních práv s ohledem na společenský vývoj, sociální pokrok a vědeckotechnologický rozvoj zřetelnějším vyjádřením těchto práv v podobě listiny. [nový odstavec] Tato listina potvrzuje...

(preamble, 4. a 5. odstavec)

Vedle toho však může neurčenost vyplývat také ze skutečnosti, že v situaci promluvy je více potenciálních referentů, avšak mluvčí neodkazuje na všechny, nýbrž jen na některý či některé z nich, např.:

N: *Iedere burger van de Unie en iedere natuurlijke of rechtspersoon met verblijfplaats of statutaire zetel in een lidstaat heeft het recht zich tot de Europese ombudsman te wenden in verband met gevallen van wanbeheer in het optreden van de instellingen, organen en instanties van de Unie...*

A: Any citizen of the Union and any natural or legal person residing or having its registered office in a Member State has the right to refer to the European Ombudsman cases of maladministration in the activities of the institutions, bodies, offices or agencies of the Union...

Č: Každý občan Unie a každá fyzická osoba s bydlištěm nebo právnická osoba se sídlem v členském státě má právo obracet se na veřejného evropského ochránce práv v případě nesprávného úředního postupu orgánů, institucí nebo jiných subjektů Unie...

(čl. 43)

V uvedeném případě člen neurčitý naznačuje, že členských států Unie je v situaci promluvy více, přičemž každá osoba (fyzická či právnická) může být trvale registrovaná v kterémkoli jednom z nich. V tomto významu by referent mohl být determinován taktéž neurčitým zájmenem *některý*. Neurčitý determinátor by však neodpovídal administrativnímu stylu dokumentu neboť vyjadřuje jen neurčitou negenerickou referenci nespecifickou (viz dále), kdežto státy Unie jsou přesně identifikovatelné. Naopak člen určitý by v tomto kontextu naznačoval, že členský stát je v situaci promluvy dostatečně určen (např. byl již zmíněn v předcházejícím kontextu (= anafora), existuje pouze jeden (= situační určenost) apod.).

Při negenerické referenci neurčité může být referent dále specifický nebo nespecifický, přičemž toto rozlišení je většinou možné pouze na základě širšího kontextu. Specifická a nespecifická reference se liší zejména v anaforických prostředcích, přičemž předpoklady pro anaforický člen určitý vytváří především reference specifická, zatímco při nespecifické referenci se anafora neuplatňuje. Srov.:

N: Teneinde beroeps- en gezinsleven te kunnen combineren, heeft eenieder recht op bescherming tegen ontslag om een reden die verband

houdt met moederschap, alsmede recht op betaald moederschapsverlof en recht op ouderschapsverlof na de geboorte of de adoptie van een kind.

A: *To reconcile family and professional life, everyone shall have the right to protection from dismissal for a reason connected with maternity and the right to paid maternity leave and to parental leave following the birth or adoption of a child.*

Č: V zájmu zachování souladu mezi rodinným a pracovním životem má každý právo na ochranu před propuštěním z důvodu spojeného s mateřstvím a právo na placenou mateřskou dovolenou a na rodičovskou dovolenou po narození nebo osvojení dítěte.

(čl. 33, odst. 2)

N: *Niemand mag worden verwijderd of uitgezet naar, dan wel worden uitgeleverd aan een staat waar een ernstig risico bestaat dat hij aan de doodstraf, aan folteringen of aan andere onmenselijke of vernederende behandelingen of bestraffingen wordt onderworpen.*

A: *No one may be removed, expelled or extradited to a State where there is a serious risk that he or she would be subjected to the death penalty, torture or other inhuman or degrading treatment or punishment.*

Č: Nikdo nesmí být vystěhován, vyhoštěn ani vydán do státu, v němž mu hrozí vážné nebezpečí, že by mohl být vystaven trestu smrti, mučení nebo jinému nelidskému či ponižujícímu zacházení anebo trestu.

(čl. 19, odst. 2)

V prvním uvedeném případě se jedná o neurčitou negenerickou referenci nespecifickou, neboť mluvčí nemá na mysli žádné konkrétní dítě (srov. *een kind* – *a child*). Nespecifičnost referenta zde tedy vyplývá z generičtějšího (obecnějšího) obsahu věty, neboť generické odkazování je vždy nespecifické. Naproti tomu ve druhém případě máme co do činění s neurčitou negenerickou referencí specifickou, neboť mluvčí hovoří o jednom konkrétním nebezpečí (tj. že by dotyčná osoba mohla být vysta-

vena trestu smrti apod.) a obsah věty je tedy specifitější. Substantivum *nebezpečí* je přitom v obou jazycích kataforicky specifikováno obsahovou větou přívlastkovou (srov. *een ernstig risico bestaat dat hij aan de doodstraf wordt onderworpen – there is a serious risk that he or she would be subjected to the death penalty*). Tomuto typu určenosti rozvíjejícími členy (viz kapitola 7.2.1.4.3) ovšem za normálních okolností odpovídá člen určitý. Užití substantiva *nebezpečí* se členem neurčitým tedy naznačuje, že v tomto kontextu převažuje aspekt první zmínky, případně okrajově i aspekt většího počtu potenciálních referentů (tj. existence více možných nebezpečí, z nichž mluvčí odkazuje pouze na jedno).

Podobných případů, kdy bychom za normálních okolností předpokládali člen určitý jako pravidelný prostředek vyjádření negenerické reference určité (např. jako důsledek určenosti rozvíjejícími členy apod.), ale kdy se přesto setkáváme s prostředky negenerické reference neurčité, se v námi zkoumaném textu vyskytovalo poměrně mnoho, např.

N: *Bij alle handelingen in verband met kinderen, ongeacht of deze worden verricht door overheidsinstanties of particuliere instellingen, vormen de belangen van het kind een essentiële overweging.*

A: *In all actions relating to children, whether taken by public authorities or private institutions, the child's best interests must be a primary consideration.*

Č: Při všech činnostech týkajících se dětí, ať už uskutečňovaných veřejnými orgány nebo soukromými institucemi, musí být prvořadým hlediskem nejvlastnější zájem dítěte.

(čl. 24, odst. 2)

Přestože výraz *prvořadý* bychom zcela jistě mohli považovat za modifikátor, který svým lexikálním významem vyjadřuje jedinečnost (viz ka-

pitola 7.2.1.4.5), volba člena neurčitého shodně v obou jazycích je zřejmě v tomto případě také dána skutečností, že podobných zásadních hledisek, která musí být při všech činnostech týkajících se dětí respektována, existuje více, přičemž *nejvlastnější zájem dítěte* je jen jedním z nich.

Možnost uplatnění více pohledů současně a značná závislost interpretace na širším kontextu není u kategorie určenosti vůbec ojedinělá, právě naopak. V tomto ohledu stojí za zmínku ještě jedna skupina příkladů, v nichž figuruje výraz *právo*, např.:

N: *Iedere burger van de Unie en iedere natuurlijke or rechtspersoon met verblijfplaats of statutaire zetel in een lidstaat heeft een recht van inzage in de documenten van de instellingen, organen en instanties van de Unie, ongeacht het medium waarop zij zijn vastgelegd.*

A: *Any citizen of the Union, and any natural or legal person residing or having its registered office in a Member State, has a right of access to documents of the institutions, bodies, offices and agencies of the Union, whatever their medium.*

Č: Každý občan Unie a každá fyzická osoba s bydlištěm nebo právnická osoba se sídlem v členském státě má právo na přístup k dokumentům orgánů, institucí a jiných subjektů Unie bez ohledu na použitý nosič.

(čl. 42)

Výše uvedený příklad je pozoruhodný hned z několika důvodů. V první řadě je to jediný případ, kdy se v námi zkoumaném textu výraz *právo* určený postmodifikující předložkovou vazbou vyskytuje se členem neurčitým, a to shodně v obou jazycích. V nizozemštině se navíc jedná o jediný případ, kdy je výraz *právo* ve významu *právo na něco* postmodifikován předložkovou vazbou s předložkou *van*, neboť ve všech ostatních případech je v tomto významu užita předložka *op*, např. *het recht op*

leven (právo na život) apod. Nizozemská předložková konstrukce s předložkou *van*, která je obdobou anglické předložkové konstrukce s předložkou *of*, naznačuje, že by se mohlo jednat o určenost řídícího substantiva rozvíjejícími členy (viz kapitola 7.2.1.4.2). S takovou interpretací se ovšem příliš neslučuje užití výrazu *právo* se členem neurčitým. Vysvětlením by však také zde mohla být skutečnost, že nad aspektem určenosti postmodifikující předložkovou vazbou převažuje aspekt první zmínky. Volba neurčitého členu však v tomto kontextu není příliš šťastná, neboť může nevhodně implikovat taktéž větší počet referentů v situaci promluvy (tj. že totiž každý občan Unie má celý soubor práv, přičemž *právo na přístup k dokumentům* představuje jen jedno z nich). Skutečnost, že se tato konstrukce v námi zkoumaném textu vyskytla pouze jedenkrát, přestože analogických příležitostí pro její užití bychom našli velmi mnoho, naznačuje, že tento typ konstrukce je do jisté míry anomální.

Odhlédneme-li od tzv. zhuštěného jazyka, jehož podobu ovlivňují i jiná hlediska, v ostatním anglickém textu se při odkazování na jednotlivá práva na něco výraz *právo* vyskytuje zpravidla se členem určitým (jakožto pravidelným prostředkem vyjádření určenosti rozvíjejícími členy). Naproti tomu v nizozemštině se u výrazu *právo* velmi často setkáme s povrchovou absencí členu, zejména v ustáleném spojení se slovesem *mít*, např.:

N: *Eenieder heeft recht op toegang tot kosteloze arbeidsbemiddeling.*

A: *Everyone has the right of access to a free placement service.*

Č: Každý má právo na bezplatné služby zaměstnanosti.

(čl. 29)

N: *Iedere werknemer heeft recht op gezonde, veilige en waardige arbeidsomstandigheden.*

A: *Every worker has the right to working conditions which respect his or her health, safety and dignity.*

Č: Každý pracovník má právo na pracovní podmínky respektující jeho zdraví, bezpečnost a důstojnost.

(čl. 31, odst. 1)

Ustálené verbonominální spojení s předložkou *recht hebben op* (mít právo na) tedy zjevně patří do skupiny více či méně pevných spojení substantiv se slovesy a předložkami, v nichž se substantiva vyskytují se skutečnou absencí členu (*no article*, viz kapitola 5.4). Naproti tomu ve spojení s jinými slovesy (např. *zaručovat*, *uznávat*, *respektovat* apod.) se substantivum *právo* chová pravidelně, tzn. je-li určeno postmodifikací, má člen určitý, např.:

N: *De Unie erkent en eerbiedigt het recht van personen met een handicap op maatregelen die beogen hun zelfstandigheid, hun maatschappelijke en beroepsintegratie en hun deelname aan het gemeenschapsleven te bewerkstelligen.*

A: *The Union recognises and respects the right of persons with disabilities to benefit from measures designed to ensure their independence, social and occupational integration and participation in the life of the community.*

Č: Unie uznává a respektuje právo osob se zdravotním postižením na opatření, jejichž cílem je zajistit jejich nezávislost, sociální a profesní začlenění a jejich účast na životě společnosti.

(čl. 26)

Skutečná absence členu, s níž se setkáváme v ustáleném verbonominálním spojení *recht hebben op*, se však nevyskytuje ani v případě užití jiné předložky (např. *van*, *bij* apod.), což také vysvětluje přítomnost členu u výrazu *právo* v již zmíněném příkladu (viz *iedere burger heeft een recht*

van inzage in de documenten). S pravidelným vyjádřením určenosti výrazu *právo* se konečně setkáme také v případě, kdy po verbonominálním spojení *recht hebben* následuje postmodifikace infinitivem, např.:

N: *Iedere burger van de Unie heeft het recht zich vrij op het grondgebied van de lidstaten te verplaatsen en er vrij te verblijven.*

A: *Every citizen of the Union has the right to move and reside freely within the territory of the Member States.*

Č: Každý občan Unie má právo volně se pohybovat a pobývat na území členských států.

(čl. 45, odst. 1)

Shrneme-li tedy informace získané z několika výše uvedených příkladů, můžeme konstatovat, že skutečná absence členu u výrazu *právo* se v nizozemštině uplatňuje pouze v ustáleném verbonominálním spojení se slovesem *mít* a s předložkou *op*, tj. *recht hebben op* (mít právo na). Naproti tomu ve volnějším spojení s jinou předložkou (např. s předložkou *van* mnohdy bez významového rozdílu) či s postmodifikací infinitivem se u substantiva *právo* ve stejném verbonominálním spojení v závislosti na situaci promluvy běžně užívá člen určitý nebo neurčitý (srov. *een recht hebben van inzage in de documenten – het recht hebben zich vrij te verplaatsen*).

Taktéž můžeme konstatovat, že s výjimkou výše popsaného pevného verbonominálního spojení s předložkou *recht hebben op* (mít právo na), v němž se pouze v nizozemštině setkáme se skutečnou absencí členu u výrazu *právo*, uplatňují oba námi zkoumané jazyky ve stejných kontextech k vyjádření negenerické reference neurčité shodné prostředky.

7.2.3 Determinace substantivní části přísudku a doplňku

Způsob determinace substantivní části přísudku a doplňku představuje jednu ze zásadních odlišností mezi jazyky, které jsou předmětem našeho zkoumání. Rozdíl mezi angličtinou a nizozemštinou (podobně jako např. také němčinou, francouzštinou aj.) je v tomto případě dán odlišnou mírou oslabení substantivních kategorií u substantiv v syntaktické funkci jmenné části přísudku a doplňku, přičemž pouze výraznější oslabení substantivních kategorií má u počitatelných substantiv v singuláru za následek skutečnou absenci členu (*no article*). V důsledku toho jsou substantivní část přísudku i doplněk v angličtině zpravidla determinovány členem neurčitým nebo určitým v závislosti na počtu členů třídy, do které je referent zařazován (přičemž užití členu určitého naznačuje jedinečnost). Naproti tomu v nizozemštině se před substantivem vyjadřujícím nějakou funkci, povolání, národnost či životní postoj setkáváme se skutečnou absencí členu. Není přitom nelogické, že stejné pravidlo platí i pro determinaci doplňku, neboť doplněk je v podstatě také sponová predikace, která je ovšem povýšená na úroveň předmětu. Přestože v obou jazycích existuje několik okrajových případů, kdy lze uplatnit jak skutečnou absenci členu v angličtině, tak člen neurčitý v nizozemštině, základní pravidla hovoří jasně, např.:

N: *Iedere burger van de Unie geniet op het grondgebied van derde landen waar de lidstaat waarvan hij onderdaan is, niet vertegenwoordigd is, de bescherming van de diplomatieke en consulaire instanties van de andere lidstaten, onder dezelfde voorwaarden als de onderdanen van die lidstaat.*

A: *Every citizen of the Union shall, in the territory of a third country in which the Member State of which he or she is a national is not represented, be entitled to protection by the diplomatic or consular*

authorities of any Member State, on the same conditions as the nationals of that State.

Č: Každý občan Unie má na území třetí země, kde členský stát, jehož je státním příslušníkem, nemá své zastoupení, právo na diplomatickou a konzulární ochranu kterýmkoli členským státem za stejných podmínek jako státní příslušníci tohoto státu.

(čl. 46)

Povšimněme si nejprve sponové predikace *být státním příslušníkem*: Ta je v angličtině vyjádřena singulárem se členem neurčitým, který naznačuje, že referent je zařazován do třídy o více členech, zatímco v nizozemštině se u výrazu *státní příslušník* uplatňuje skutečná absence členu (*no article*). Než se budeme věnovat determinaci doplňku, podívejme se ještě na jeden příklad:

N: *Iedere burger van de Unie heeft actief en passief kiesrecht bij de verkiezingen voor het Europees Parlement in de lidstaat waar hij verblijft houdt, onder dezelfde voorwaarden als de onderdanen van die staat.*

A: *Every citizen of the Union has the right to vote and to stand as a candidate at municipal elections in the Member State in which he or she resides, under the same conditions as nationals of that State.*

Č: Každý občan Unie má právo volit a být volen ve volbách do Evropského parlamentu v členském státě, v němž má bydliště, za stejných podmínek jako státní příslušníci tohoto státu.

(čl. 39)

Ve slovním spojení *stand as a candidate* (být volen, kandidovat) se v angličtině uplatňuje determinace doplňku členem neurčitým, který opět naznačuje, že referent je zařazován do třídy o více členech. Naproti tomu v nizozemštině je stejný význam vyjádřen jinými prostředky, a sice premodifikací výrazu *volební právo* (srov. *actief kiesrecht – passief*

kiesrecht). Určitým vysvětlením absence členu u substantiva by v tomto kontextu mohla být skutečnost, že slovní spojení *actief kiesrecht hebben* (mít právo volit) či *passief kiesrecht hebben* (mít právo být volen) jsou vlastně lexikální vyjádření ekvivalentní významu *mít právo na*, který se v nizozemštině vyjadřuje ustálenou verbonominální vazbou s předložkou *recht hebben op*, v níž se substantivum *právo* vyskytuje se skutečnou absencí členu (*no article*). Abychom však zjistili, zda se v tomto případě nejedná pouze o nekonzistentnost námi zkoumaného textu, zadali jsme do internetového prohlíдача Google dva stejné řetězce slov, které se lišily pouze absencí/přítomností členu určitého (tzn. *heeft actief en passief kiesrecht* vs. *heeft het actief en passief kiesrecht*). Výsledkem bylo zjištění, že nad absencí členu v tomto kontextu téměř šestinásobně převažuje užití členu určitého (1080 výskytů se členem určitým vs. 185 výskytů s absencí členu). Užívání členu určitého před substantivem ve verbonominálních spojeních (*het*) *actief kiesrecht hebben* či (*het*) *passief kiesrecht hebben* tedy v nizozemštině značně kolísá. Nutno však ještě poznamenat, že užívání výrazů *actief kiesrecht* či *passief kiesrecht* bez členu podporuje také ustálený tvar adjektiv v těchto spojeních, neboť přítomnost nizozemského členu určitého v substantivním větném členu standardně ovlivňuje tvar atributivně užitého adjektiva, které v takové situaci obvykle získává sufix *-e* (srov. *actief kiesrecht* – *het actieve kiesrecht*). Existuje však skupina více či méně ustálených spojení (např. *het centraal station*, *het zelfstandig naamwoord*, *het algemeen belang*, *de handelend arts* apod.), v nichž se adjektivum neohýbá, a k nimž se pravděpodobně řadí i slovní spojení *het actief kiesrecht* a *het passief kiesrecht*. Nikoli však stoprocentně, neboť opět s pomocí internetového prohlíдача Google jsme se mohli přesvědčit o tom, že i flektované varianty těchto slovních spojení se v nizozemštině běžně vyskytují, i když jejich výskyt je přibližně třikrát až čtyřikrát menší (2410 výskytů *het actief kiesrecht* vs. 588 výskytů *het actieve kiesrecht*; 2600 výskytů *het passief kiesrecht* vs. 791 výskytů *het passieve kiesrecht*). Ve spoje-

ních (*het*) *actief kiesrecht hebben* a (*het*) *passief kiesrecht hebben* tedy vedle determinace substantiva značně kolísá i tvar premodifikujícího adjektiva. Na základě zjištěných skutečností můžeme říci, že uvedená spojení jsou sice v nizozemštině na přechodu k pevné vazbě (zřejmě i pod vlivem již ustáleného spojení *recht hebben op*), o čemž svědčí i nestandardní chování adjektiva, ale do stádia ustáleného spojení ještě nedospěla.

Na závěr se pozastavme ještě u jednoho příkladu doplňku, který se vyskytuje jak v článku 39, tak v článku 46. Jedná se o slovní spojení *jako státní příslušníci*, které je v nizozemštině v důsledku určenosti postmodifikující předložkovou vazbou s předložkou *van* v obou případech vyjádřeno plurálem se členem určitým (viz *als de onderdanen van die staat*). Naproti tomu v angličtině se toto slovní spojení vyskytuje s různou determinací, přestože se jedná o dva naprosto stejné kontexty. Zatímco v článku 46 je stejně jako v nizozemštině použit i v angličtině člen určitý jakožto důsledek určenosti postmodifikující předložkovou vazbou s předložkou *of* (srov. *als de onderdanen van die staat* – *as the nationals of that State*), v článku 39 je v angličtině použit plurál se členem nulovým (viz *as nationals of that State*). Posledně zmíněný způsob vyjádření může být v tomto kontextu podmíněn jak syntaktickou funkcí doplňku (tj. odpovídá singuláru se členem neurčitým – zařazování referenta do třídy o více členech), tak generičností sdělení (tj. zahrnuje všechny státní příslušníky toho kterého státu), přičemž obě tato hlediska evidentně převažují nad aspektem určenosti postmodifikující předložkovou vazbou s předložkou *of* (srov. *as nationals of that State* – *as the nationals of that State*). Naproti tomu užití členu určitého je důsledkem právě uvedené katafory. Avšak vzhledem k tomu, že se v obou případech jedná o naprosto shodné kontexty, lze tuto variaci v angličtině přičítat spíše určité nekonzistentnosti, než vyjádření nějakého zásadnějšího významového rozdílu. V každém případě je však i tato variace dalším dokladem toho,

že na určenost lze nahlížet z více úhlů a že míra závislosti interpretace každého jednotlivého případu jak na širším kontextu, tak na subjektivním posouzení mluvčího je značná.

7.2.4 Povrchová absence členu

Zatímco u substantiv v plurálu je situace v obou jazycích poměrně přehledná, neboť povrchová absence členu může ve spojení s nimi vyjadřovat pouze referenci generickou nebo negenerickou referenci neurčitou, přičemž v obou případech je vyjadřovacím prostředkem člen nulový (*zero article*), u substantiv v singuláru je situace poněkud komplikovanější. Jak jsme již dříve ukázali (viz kapitola 5.4), nejedná se v případě povrchové absence členu u nizozemských ani anglických substantiv v singuláru o homogenní kategorii, právě naopak. Na základě dvou hlavních kritérií, kterými jsou distribuce a typ reference, můžeme tyto případy rozdělit do tří základních skupin: (1) člen nulový (*zero article*), tzv. bezčlennost (*null article*) a (3) skutečná absence členu (*no article*).

7.2.4.1 Člen nulový

Člen nulový (*zero article*) se vyskytuje pouze ve spojení s nepočitatelnými substantivy v singuláru nebo s počitatelnými substantivy v plurálu a představuje pravidelný prostředek vyjádření reference generické nebo negenerické reference neurčité, přičemž odlišit tyto dva typy odkazování lze velmi často pouze na základě širšího kontextu. Naši situaci tedy značně komplikuje skutečnost, že zkoumaný text sestává většinou ze samostatných vět bez uvedení dalšího kontextu. Avšak vzhledem k tomu, že se jedná o text velmi obecné povahy, lze předpokládat, že převážná většina nepočitatelných substantiv v singuláru i počitatelných substantiv

v plurálu, která jsou v něm užita se členem nulovým, vyjadřuje referenci generickou. Např.:

N: *Mensenhandel is verboden.*

A: *Trafficking in human beings is prohibited.*

Č: Obchod s lidmi je zakázán.

(čl. 5, odst. 3)

V uvedeném příkladu se vedle členu nulového u výrazu *obchod s lidmi*, který se vyskytuje shodně v obou jazycích, setkáme v angličtině se členem nulovým také ve spojení s plurálem (viz *human beings*), který taktéž vyjadřuje referenci generickou. Naproti tomu v nizozemštině je tato složka významu již součástí genericky užitého substantiva (viz *mensen + handel*).

Nutno poznamenat, že případy vyjádření generické reference se členem nulovým jsou v námi zkoumaném textu velmi časté, a to shodně v obou jazycích, např.:

N: *Iedere discriminatie, met name op grond van geslacht, ras, kleur, etnische of sociale afkomst, genetische kenmerken, taal, godsdienst of overtuiging [...] vermogen, geboorte, leeftijd of seksuele gerichtheid is verboden.*

A: *Any discrimination based on any ground such as sex, race, colour, ethnic or social origin, genetic features, language, religion of belief [...] property, birth, age or sexual orientation shall be prohibited.*

Č: Zakazuje se jakákoli diskriminace založená zejména na pohlaví, rase, barvě pleti, etnickém nebo sociálním původu, genetických rysech, jazyku, náboženském vyznání nebo přesvědčení [...] majetku, narození, věku nebo sexuální orientaci.

(čl. 21, odst. 1)

N: *De gelijkheid van vrouwen en mannen moet worden gewaarborgd op alle gebieden, met inbegrip van werkgelegenheid, beroep en beloning.*

A: *Equality between women and men must be ensured in all areas, including employment, work and pay.*

Č: Rovnost žen a mužů musí být zajištěna ve všech oblastech včetně zaměstnání, práce a odměny za práci.

(čl. 23, odst. 1)

V posledním uvedeném příkladu se u výrazů *zaměstnání*, *práce* a *odměna za práci* shodně v obou jazycích uplatňuje člen nulový. V angličtině se člen nulový uplatňuje dále také u výrazu *rovnost*, zatímco v nizozemštině je použit člen určitý, jehož přítomnost lze interpretovat jako důsledek určenosti postmodifikující předložkovou vazbou s předložkou *van* (viz kapitola 7.2.1.4.2). Naproti tomu v angličtině následuje pouze postmodifikace s předložkou *between* (mezi), jejíž vliv na určenost řídicího substantiva zjevně není tak silný, aby mohl převážet nad aspektem reference generické. Vedle výše uvedených možných způsobů interpretace je však třeba zmínit také systémový rozdíl mezi nizozemštinou a angličtinou popsany v publikaci *Nederlands, Frans en Engels in contrast*. Jde o to, že v nizozemštině se někdy vyskytuje člen určitý u abstraktních substantiv i v takových situacích, kdy se v angličtině člen nevyskytuje nikdy (srov. *De inflatie is gestegen. / Inflation has gone up. (Inflace vzrostla.) apod.*). Následuje-li však postmodifikace předložkovou vazbou s předložkou *of* nebo postmodifikace vedlejší větou vztahovou, vyskytuje se člen určitý také v angličtině (srov. *(de) letterkunde – literature* (literatura), *de Franse letterkunde in de 18de eeuw – French literature in the 18th century* (francouzská literatura v 18. století), *de letterkunde van de 18de eeuw – the literature of the 18th century* (literatura 18. století), *de letterkunde die hij verkiest – the literature (that) he prefers* (literatura, které dává přednost) apod.).

Odhlédneme-li však od naposledy zmíněné odchylky, která se dle popisu ve výše uvedené publikaci vyskytuje pouze někdy, můžeme konstatovat, že i distribuce členu nulového se v obou námi zkoumaných jazycích v zásadě shoduje.

7.2.4.2 Bezčlennost

Tzv. bezčlennost (*null article*) se vyskytuje pouze ve spojení s počítatelnými substantivy v singuláru a vyjadřuje negenerickou referenci určitou – situační určenost; jako taková tedy alternuje s negenerickým členem určitým. V námi zkoumaném textu byl tento typ povrchové absence členu zastoupen především v tzv. zhuštěném jazyce (např. v názvech článků apod.). V tomto kontextu jsme se s tzv. bezčlenností setkali zejména u výrazů typu *právo*, *zákaz* apod.

Např. *Recht op behoorlijk bestuur / Right to good administration* (Právo na řádnou správu, čl. 41), *Recht van inzage in documenten / Right of access to documents* (Právo na přístup k dokumentům, čl. 42), *Recht van petitie / Right to petition* (Petiční právo, čl. 44), *Recht op doeltreffende voorziening in rechte en op een onpartijdig gerecht / Right to an effective remedy and to a fair trial* (Právo na účinnou právní ochranu a spravedlivý proces, čl. 47), *Recht om niet tweemaal in een strafrechtelijke procedure voor hetzelfde delict te worden berecht of gestraft / Right not to be tried or punished twice in criminal proceedings for the same criminal offence* (Právo nebýt dvakrát trestně stíhán nebo trestán za stejný trestný čin, čl. 50), *Verbod van misbruik van recht / Prohibition of abuse of rights* (Zákaz zneužití práv, čl. 54) apod.

I na tomto místě můžeme konstatovat, že distribuce tzv. bezčlennosti (*null article*) je v obou námi zkoumaných jazycích v zásadě shodná.

7.2.4.2.1 Determinace jmen vlastních

Tzv. bezčlennost (*null article*) se vyskytuje taktéž ve spojení s podstatnými jmény vlastními v singuláru, neboť vlastní jména obecně vyjadřují jen jeden druh určenosti, a sice negenerickou referenci určitou (situační určenost). Člen určitý se zpravidla vyskytuje s takovými jmény vlastními, jejichž součástí je i jméno obecné, např. *het Verenigd Koninkrijk / the United Kingdom* (Spojené království), *de Tsjechische Republiek / the Czech Republic* (Česká republika) apod. Možnost alternovat se členem určitým je však u podstatných jmen vlastních prakticky vyloučena. Může se však uplatňovat například, vytýkáme-li určitý aspekt příslušného jména vlastního, např. *het Londen dat ik ken / the London that I know* (ten Londýn / ta část či stránka Londýna, kterou znám) apod. V pravém slova smyslu se však tato substantiva protikladu určenosti neúčastní (např. prostředky anaforické určenosti na ně aplikovat nelze). Určitost reference podstatných jmen vlastních totiž vyplývá z jejich značkové povahy, neboť jako značky odkazují na příslušnou osobu nebo předmět přímo, nikoliv prostřednictvím pojmu (třídy).

V námi zkoumaném textu byla skupina podstatných jmen vlastních nejvíce zastoupena názvy organizací, institucí a dokumentů, které se v obou jazycích vyskytují zásadně se členem určitým, např. *de Europese Unie / the European Union* (Evropská unie), *het Europees Parlement / the European Parliament* (Evropský parlament), *de Raad / the Council* (Rada), *de Raad van Europa / the Council of Europe* (Rada Evropy), *het Hof van Justitie van de Europese Unie / the Court of Justice of the European Union* (Soudní dvůr Evropské unie), *the Europees Hof voor de*

rechten van de mens / the European Court of Human Rights (Evropský soud pro lidská práva), *het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden / the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms* (Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod), *het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie / the Charter of Fundamental Rights of the European Union* (Listina základních práv Evropské unie) apod.

Zatímco v angličtině jsou uvedená podstatná jména vlastní vždy zvýrazněna i grafickými prostředky (tj. velkými počátečními písmeny u všech slov v názvu s výjimkou členů, předložek a spojek), v nizozemštině se psaní velkých počátečních písmen zdaleka neuplatňuje tak široce, neboť velká počáteční písmena mají ve všech delších názvech vždy maximálně dva klíčové výrazy (příp. také označení jiných institucí, která se v názvu vyskytnou), zatímco ostatní text názvu je již psán s malými počátečními písmeny (srov. *het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden – the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms* či *het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie – the Charter of Fundamental Rights of the European Union*).

Tzv. bezčlennost (*null article*) se v námi zkoumaném textu vyskytla pouze u dvou místních názvů: *Europa / Europe* (Evropa) a *Lissabon / Lisbon* (Lisabon), a to opět shodně v obou jazycích.

3.2.4.3 Skutečná absence členu

Skutečná absence členu (*no article*) se vyskytuje zejména v takových adverbialních předložkových spojeních, v nichž podstatné jméno již

ztratilo svůj substantivní charakter a s ním i substantivní kategorie. Z výsledků předchozích studií (viz kapitola 5.5.4) již víme, že tato kategorie je v nizozemštině nejen mnohem početnější než v angličtině, ale má také komplexnější strukturu, neboť případy obsažené v této kategorii lze dále rozdělit nejméně do čtyř skupin:

7.2.4.3.1 Substantiva ve spojení se slovesy

Případy, kdy se substantiva ve více či méně pevných spojeních se slovesy vyskytují se skutečnou absencí členu (*no article*), nalezneme jak v nizozemštině, tak v angličtině. Distribuce jednotlivých případů v obou jazycích se však velmi často liší. Na základě příkladů získaných z námi zkoumaného textu, můžeme odlišit tři základní distribuční varianty, které uvádíme v pořadí dle četnosti výskytu:

- a) Verbonominální vazbě v nizozemštině odpovídá v angličtině pouze výraz verbální (tj. sloveso s předložkou nebo bez předložky), např. *tot stand brengen / create* (vytvářet), *in acht nemen / respect* (dodržovat), *tot doel hebben / aim at* (mít za cíl), *tot uitdrukking brengen / manifest* (projevovat), *in eigendom bezitten / own* (vlastnit), *in gevaar brengen / interfere with* (narušovat), *zorg dragen voor / ensure* (zajistit), *afbreuk doen aan / adversely affect* (narušovat), *verblijf houden in / reside in* (mít bydliště v) apod.
- b) Verbonominální vazbě v nizozemštině odpovídá v angličtině také verbonominální vazba, např. *toegang hebben tot / have access to* (mít přístup k), *inzage krijgen in / have access to* (moci nahlížet do), *partij zijn bij / be party to* (být smluvní stranou), *belang hechten aan / take into consideration* (přihlížet k), (*naar behoren*)

in acht nemen / give (due) regard to (náležitě přihlížet k), *(ten volle) rekening houden met / take (full) account of* (plně přihlížet k) apod.

- c) Verbonominální vazbě se skutečnou absencí členu v nizozemštině odpovídá v angličtině verbonominální vazba se členem určitým, např. *met toestemming van / on the basis of the consent of* (na základě souhlasu), případně jiný typ konstrukce.

Na základě uvedených příkladů můžeme konstatovat, že skutečná absence členu (*no article*) ve více či méně pevných spojeních se slovesy je poměrně běžná jak v nizozemštině, tak v angličtině, avšak s odlišnou distribucí.

7.2.4.3.2 Substantiva ve spojení s předložkami

Také substantiva v předložkových spojeních můžeme dále rozdělit nejméně do dvou skupin:

- a) Substantiva v předložkových spojeních, která se často vyskytují v syntaktické funkci příslovečného určení, např. *bij wet / by law* (podle zákona), *naar nationaal of internationaal recht / under national or international law* (podle vnitrostátního nebo mezinárodního práva), *op nationaal, regionaal en lokaal niveau / at national, regional and local levels* (na státní, regionální a místní úrovni), *in rechte / before a tribunal* (před soudem), přičemž v angličtině (jak vyplývá z uvedených příkladů) se někdy namísto singuláru se skutečnou absencí členu (*no article*) uplatňuje plurál se členem nulovým (*zero article*) či singulár se členem neurčitým. Vedle toho však existují stejné typy předložkových spojení

v angličtině, kterým zase v nizozemštině odpovídá vyjádření se členem určitým, např. *at work / op het werk* (při práci), *at Union level / op het niveau van de Unie* (na úrovni Unie) apod.

- b) Substantiva v předložkových spojení, která jsou na přechodu k sekundárním předložkám či již jako sekundární předložky fungují, např. *met inachtneming van / with respect for* (při respektování), *met inachtneming van / in compliance with* (v souladu s), *zonder inmenging van / without interference by* (bez zasahování), *ten gunste van / in favour of* (ve prospěch), *in overeenstemming met / in accordance with* (s ohledem na), *in overeenstemming met / in harmony with* (v souladu s), *in geval van / in cases of* (v případě), *op grond van / on grounds of* (na základě), *met uitzondering van / with the exception of* (s výjimkou), *tot bescherming van / for the protection of* (na ochranu), *met als doel / aiming at* (se zaměřením na), *in verband met / relating to* (v souvislosti s), *ter verdediging van / defending* (na obranu něčeho), *met inbegrip van / including* (včetně), *door middel van / by* (prostřednictvím), *met behoud van loon / paid* (placený), přičemž v angličtině (jak vyplývá z uvedených příkladů) se někdy ve stejném kontextu uplatňuje plurál se členem nulovým (*zero article*), singulár se členem určitým, verbální výraz (s předložkou nebo bez předložky), jednoduchá předložka, adjektivum apod. Vedle toho však existují také víceslovné (sekundární) předložky v angličtině, kterým zase v nizozemštině odpovídá vyjádření předložkou jednoduchou, např. *without prejudice to / onverminderd* (aniž je dotčeno), *on account of / wegens* (kvůli) apod.

Na základě uvedených příkladů můžeme konstatovat, že také v rámci předložkových spojení je fenomén skutečné absence členu (*no article*) běžný jak v nizozemštině, tak v angličtině, avšak s odlišnou distribucí.

7.2.4.3.3 Substantiva ve funkci jmenné části přísudku

Jak jsme již dříve zmínili (viz kapitoly 5.3 a 7.2.3), představuje způsob determinace substantivní části přísudku jeden ze zásadních rozdílů mezi oběma zkoumanými jazyky. Zatímco totiž v angličtině je substantivní část přísudku pravidelně determinována členem neurčitým nebo určitým v závislosti počtu členů třídy, do které je referent zařazován (příčemž užití členu určitého naznačuje jedinečnost), v nizozemštině (podobně jako např. také v němčině, francouzštině aj.) se před substantivem vyjadřujícím nějakou funkci, povolání, národnost či životní postoj uplatňuje skutečná absence členu (*no article*). Např.:

N: *Iedere burger van de Unie geniet op het grondgebied van derde landen waar de lidstaat waarvan hij onderdaan is, niet vertegenwoordigd is, de bescherming van de diplomatieke en consulaire instanties van de andere lidstaten...*

A: *Every citizen of the Union shall, in the territory of a third country in which the Member State of which he or she is a national is not represented, be entitled to protection by the diplomatic or consular authorities of any Member State...*

Č: Každý občan unie má na území třetí země, kde členský stát, jehož je státním příslušníkem, nemá své zastoupení, právo na diplomatickou a konzulární ochranu kterýmkoli členským státem...

(čl. 46)

7.2.4.3.4 Substantiva ve funkci doplňku

Stejná pravidla jako v případě substantivní části přísudku platí i pro determinaci doplňku, neboť doplněk je v podstatě také sponová predikace,

která je ovšem povýšená na úroveň předmětu. Proto i doplněk je v angličtině pravidelně determinován členem neurčitým nebo určitým v závislosti počtu členů třídy, do které je referent zařazován (příčemž užití členu určitého naznačuje jedinečnost), zatímco v nizozemštině (podobně jako např. také v němčině, francouzštině aj.) se před substantivem v syntaktické funkci doplňku, které vyjadřuje nějakou funkci, povolání, národnost či životní postoj, uplatňuje skutečná absence členu (*no article*). Např.:

N: *In het kader van de geneeskunde en de biologie moeten met name in acht worden genomen: c) het verbod om menselijk lichaam en bestanddelen daarvan als zodanig als bron van financieel voordeel aan te wenden...*

A: *In the field of medicine and biology, the following must be respected in particular: c) the prohibition on making the human body and its part as such a source of financial gain...*

Č: V lékařství a biologii se musí dodržovat zejména: c) zákaz využívat lidské tělo a jeho části jako takové jako zdroj finančního prospěchu...

(čl. 3, odst. 2, bod c)

N: *Het Europees Parlement, de Raad en de Commissie kondigen plechtig het navolgenede Handvest van de grondrechten van de Europese Unie af.*

A: *The European Parliament, the Council and the Commission solemnly proclaim the following text as the Charter of Fundamental Rights of the European Union.*

Č: Evropský parlament, Rada a Komise slavnostně vyhlásují níže uvedené znění jako Listinu základních práv Evropské unie.

(úvod k dokumentu)

V druhém z uvedených příkladů není doplněk v nizozemštině realizován vůbec, neboť v důsledku vypuštění výrazu *znění* stojí název slavnostně vyhlášeného dokumentu přímo v syntaktické funkci předmětu (srov. vyhlášují níže uvedené znění jako Listinu – vyhlášují níže uvedenou Listinu).

8 Závěr

V kapitole věnované klasifikaci jazyků, jsme uvedli, že nizozemština a angličtina mají za sebou přibližně 1400 let samostatného vývoje. Zatímco nizozemština má svůj původ převážně v dolnoněmeckém dialektu, který se mimo jiné v důsledku politické izolace zformoval v samostatný národní jazyk, politický a kulturní vývoj na britských ostrovech způsobil, že angličtina se ze všech germánských jazyků nejvíce odchýlila od původního typu a přijala velmi mnoho cizích prvků. Vzhledem k této skutečnosti je tedy míra dnešní shody ve vyjadřování kategorie určenosti v obou jazycích poměrně překvapivá.

S nejzásadnějším rozdílem v systému vyjadřování určenosti v obou jazycích se dnes setkáme u determinace substantiv v syntaktické funkci jmenné části přísudku a doplňku. V nizozemštině (stejně jako např. také v němčině, francouzštině aj.) došlo u substantiv v těchto syntaktických funkcích za mnoho let vývoje k výraznému oslabení jmenných kategorií, v důsledku čehož je pro ně dnes typická skutečná absence členu (*no article*). Naproti tomu v angličtině zůstal člen v těchto pozicích zachován. Konkrétní volba členu má přitom v angličtině vliv na sémantickou stránku promluvy, neboť pomocí členu neurčitého zařazujeme referenta do skupiny o více členech, zatímco člen určitý naznačuje jedinečnost.

Všechny ostatní zjištěné odlišnosti lze v zásadě považovat za zanedbatelné, neboť byly v jednotlivých kontextech dány především volbou jiné (alternativní) větné konstrukce. Ačkoli se totiž stejné konstrukce mnohdy vyskytují jak v nizozemštině, tak v angličtině, neznamená to, že jsou ve stejných kontextech také stejně obvyklé (např. určenost restriktivní větou vztaznou apod.). V zásadě se však jedná pouze o jednotlivosti, kterých se v každém jazyce vyskytuje velmi mnoho, aniž by přitom narušovaly obecnou platnost celého systému.

Odlišnou distribuci analogických konstrukcí v obou jazycích přitom mohou ovlivňovat mimo jiné individuální preference mluvčího, zatímco shodná distribuce analogických konstrukcí může být v našem případě dána také vlivem jazyka, z kterého překlad vznikl. Všechny tyto vlivy mohou jednotlivé odlišnosti jak zdůrazňovat, tak také potlačovat. V každém případě je však třeba mít na paměti fenomén globalizace, před jehož vlivem není chráněna ani oblast jazyková, právě naopak (viz neustále se zvyšující význam angličtiny jako světového jazyka). V důsledku toho pak skutečnost, že některé formy v nizozemštině existují, ještě nemusí znamenat, že jsou původní. Účelem této práce však nebyl rozbor diachronní, nýbrž pouze synchronní systémová konfrontace kategorie určenosti v nizozemštině a angličtině, která v převážné většině kontextů odhalila užívání shodných prostředků k vyjádření stejného typu určenosti.

Závěrem si však přece jen dovolíme zmínit jednu pravidelnou odlišnost z oblasti tzv. feministické lingvistiky²⁶, která se sice netýká přímo členů, ale se systémem odkazování přesto velmi úzce souvisí. Jedná se totiž o odkazování pomocí osobních a přivlastňovacích zájmen, která mají v obou jazycích jak mužské, tak ženské formy. Je-li totiž v textu použito substantivum mužského rodu v zástupném smyslu (tj. maskulinum označuje současně rod mužský i ženský), uplatňují se v angličtině při odka-

zování na takového referenta pravidelně a systematicky osobní či přivlastňovací zájmena v obou rodech, spojená vylučovací spojkou *nebo* (*he or she / his or her*). Naproti tomu nizozemština odkazuje na stejného referenta výhradně pomocí mužských pronominálních forem (*hij / zijn*). Pravidelnost a systematickost, s jakou je tento typ odkazování v námi zkoumaném anglickém textu uplatňován, prozrazuje, že v anglosaském kontextu je feministické lingvistiky a stylistiky obecně věnována výrazně větší pozornost, než je tomu v jazykové oblasti nizozemské. V důsledku toho pak také snaha být ve vyjadřování tzv. politicky korektní (*politically correct*) je v angličtině mnohem silnější než v nizozemštině.

V této práci jsme mimo jiné ukázali, že v jazyce není nic jen černé nebo bílé, právě naopak. Vzájemné prolínání různých vlivů a polysémie jazykových forem způsobují, že identické konstrukce mohou často vyjadřovat více než jeden typ reference. Podobně jako v jiných oblastech jazyka tak individuální interpretace a posouzení každého mluvčího hrají nesmírně důležitou roli i v souvislosti s gramatickou kategorií určenosti.

Resumé

Tato diplomová práce se zabývá gramatickou kategorií *určenosti* a předkládá synchronní systémovou konfrontaci různých typů odkazování a jejich vyjadřovacích prostředků v nizozemštině a angličtině. V kapitole věnované klasifikaci jazyků zasazujeme oba jazyky do základního kulturněhistorického kontextu. Následují obecné poznámky o kategorii *určenosti* a způsobech jejího vyjadřování a o členu jako zvláštním slovním druhu, jeho tvaru a pozici. Podrobný popis systému členů v nizozemštině a angličtině uzavíráme shrnutím formálních rozdílů ve vyjadřování *určenosti* v obou jazycích. V kapitole věnované systému odkazování představujeme základní typy reference a jim odpovídající vyjadřovací prostředky užívané v nizozemštině a angličtině. Také tuto kapitolu uzavíráme shrnutím rozdílů formálních i terminologických. Relativně velkou pozornost věnujeme také jevu „povrchové absence členu“ u substantiv v obou jazycích, jehož systematické zpracování klasické gramatiky obvykle nenabízejí. U substantiv v plurálu je situace poměrně přehledná, neboť povrchově nerealizovaný člen ve spojení s nimi vyjadřuje buď referenci „generickou“ nebo referenci „negerickou neurčitou“, přičemž v obou případech je pravidelným vyjadřovacím prostředkem člen nulový (*zero article*). Naproti tomu u substantiv v singuláru je situace poněkud složitější, neboť tyto případy nepředstavují homogenní kategorii; na základě distribuce a typu reference je rozdělujeme do tří skupin: (1) člen nulový (*zero article*), (2) tzv. bezčlennost (*null article*) a (3) skutečná absence členu (*no article*). V hlavní části této práce pak uvádíme větší množství příkladů excerpovaných z nizozemského a anglického odborného (administrativního) textu, na jejichž základě zkoumáme konkrétní podobnosti a odlišnosti ve vyjadřování *určenosti* u substantiv v obou jazycích podle jednotlivých typů odkazování. Výsledky systémové konfrontace

kategorie *určenosti* v nizozemštině a angličtině pak shrnujeme v závěru této práce.

Resumé

Dit proefschrift bespreekt de grammaticale categorie *bepaaldheid* en presenteert een synchrone vergelijking van verschillende soorten referentie en hun respectieve uitdrukkingsmiddelen in het Nederlands en in het Engels. In het hoofdstuk toegewijd aan de classificatie van talen worden beide talen in een cultureel-historische context geplaatst. Dit wordt gevolgd door algemene opmerkingen over de categorie *bepaaldheid* en haar uitdrukkingswijzen en over het lidwoord als woordsoort, zijn vorm en positie. Op grond van een gedetailleerde beschrijving van het Nederlandse en het Engelse systeem van lidwoorden worden de formele verschillen tussen de uitdrukkingswijzen van *bepaaldheid* in beide talen samengevat. In het hoofdstuk toegewijd aan het systeem van referentie worden de basissoorten referentie gepresenteerd samen met hun respectieve uitdrukkingsmiddelen gebruikt in het Nederlands en in het Engels. Dit hoofdstuk wordt ook samengevat door de formele en de terminologische verschillen te noemen. Een relatief grote aandacht wordt besteedt ook aan het verschijnsel ‘uiterlijke afwezigheid van een determinator’ bij substantieven in beide talen, dat door de standaardgrammatica’s meestal niet systematisch wordt behandeld. Bij substantieven in het meervoud is de situatie relatief overzichtelijk, want het uiterlijk afwezige lidwoord drukt of de ‘generieke’ of de ‘niet-generieke onbepaalde’ referentie uit, in beide gevallen door middel van het ‘zero lidwoord’ (*zero article*). Bij substantieven in het enkelvoud is de situatie echter wat meer gecompliceerd, want zulke gevallen stellen geen homogene categorie voor; op grond van de distributie en soort referentie verdelen we ze in

drie groepen: (1) het ‘zero lidwoord’ (*zero article*), (2) het ‘nul lidwoord’ (*null article*) en (3) geen lidwoord (*no article*). In het hoofddeel van dit proefschrift presenteren we een groot aantal gevallen geëxcerpeerde uit Nederlandse en Engelse vakteksten (administratieve teksten); op grond daarvan analyseren we de specifieke overeenkomsten en verschillen met betrekking tot de uitdrukkingwijzen van bepaaldheid bij substantieven in beide talen volgens de soorten referentie die ze uitdrukken. De resultaten van onze vergelijking van de categorie *bepaaldheid* in het Nederlands en in het Engels worden samengevat in de conclusie van dit proefschrift.

Abstract

This thesis deals with the grammatical category of *definiteness* and presents a synchronic comparison of various types of reference and their respective means of expression used in Dutch and English. In the chapter devoted to classification of languages, both languages are put in the cultural and historical context. This is followed by general observations on the category of *definiteness* and its ways of expression and over the article as a word-class, its form and position. Based on a detailed description of the Dutch and the English system of articles, the formal differences in the way of expressing definiteness in both languages are summarized. In the chapter dealing with the system of reference, we present the basic types of reference used in Dutch and English and their respective means of expression. This chapter, too, is concluded by listing the formal and terminological differences. Quite close attention is paid also to the phenomenon of ‘overt absence of a determiner’ with nouns in both languages, a systematic treatment of which is usually not offered by the canonical grammar books. In relation to plural nouns, the situation is quite transparent, since the overtly absent article indicates either

‘generic’ or ‘non-generic indefinite’ reference, in both cases by means of the zero article. However, in relation to singular nouns, the situation is rather more complex, since such instances do not represent a homogeneous category; based on the distribution and type of reference, they are divided into three groups: (1) zero article, (2) null article and (3) no article. In the major part of this thesis, we present quite a large number of instances excerpted from technical (administrative) texts in Dutch and English, on the basis of which we analyze the specific similarities and differences in the way definiteness is expressed with nouns in both languages according to the types of reference they indicate. The results of our comparison of the category of *definiteness* in Dutch and English are summarized in the conclusion of this thesis.

Primární literatura

Beer, F. a kol.: *Vector Mechanics for Engineers: Dynamics*.
New York, McGraw-Hill Book Company 1988.

Hauwermeiren, P. a kol.: *Waar Nederlands de voertaal is*.
Brusel, Uitgeverij Van In 1990.

Listina základních práv a svobod Evropské unie

Handvest van de grondrechten van de Europese Unie

Charter of Fundamental Rights of the European Union

<http://eur-lex.europa.eu/Notice.do?checktexts=checkbox&val=461659%3Acs&pos=2&page=1&lang=cs&pgs=10&nbl=2&list=461660%3Acs2C461659%3Acs%2C&hwords=&action=GO&visu=23>
texte (z bibliografického soupisu na této internetové adrese jsou
přístupné všechny dostupné jazykové verze dokumentu ve
formátech HTML, PDF a TIFF)

Sekundární literatura

- Appel, R. a kol.: *Inleiding Algemene Taal Wetenschap*. Dordrecht, ICG Publications 1992.
- Biber, D. a kol.: *The Longman Grammar of Spoken and Written English*. Londýn, Longman 2000.
- Bočáková, M. a kol.: *Anglicko-český právní slovník – elektronický*. Brno, Lingea 2001.
- Čechová, M. a kol.: *Stylistika současné češtiny*. Praha, ISV – nakladatelství, 1997.
- Čermák, F.: *Jazyk a jazykověda*. Praha, Nakladatelství Karolinum 2001.
- Čermák, F., Hrnčířová, Z.: *Nizozemsko-český slovník*. Praha, Leda 1997.
- Devos, F. a kol.: *Nederlands, Frans en Engels in contrast*. Leuven, Peeters 1991.
- Dušková, L.: *Expressing Indefiniteness in English*. In: *Acta Universitatis Carolinae – Philologica 5, Prague Studies in English XXII*. Praha 1997, s. 33-50.
- Dušková, L. a kol.: *Mluvnice současné angličtiny na pozadí češtiny*. Praha, Academia 1988.
- Erhart, A.: *Základy jazykovědy*. Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1984.
- Gerritsen, J. a kol.: *Wolters' Handwoordenboek Engels-Nederlands*. Utrecht – Antverpy, Wolters' Woordenboeken 1990.
- Haeseryn, W. a kol.: *Algemene Nederlandse Spraakkunst*. Groningen, Martinus Nijhoff Uitgevers 1997.
- Hoffmannová, J.: *Stylistika a.....* Praha, Trizonia 1997.
- Huddleston, R. a kol.: *The Cambridge Grammar of the English Language*. Cambridge, Cambridge University Press 2002.
- Chesterman, A.: *On Definiteness. A Study with Special Reference to English and Finnish*. Cambridge, Cambridge University Press 1991.

Klégr, A.: *English Complex Prepositions of the Type In Spite Of and Analogous Sequences: A Study and Dictionary*. Praha, Nakladatelství Karolinum 2002.

Petráčková, V. a kol.: *Akademický slovník cizích slov*. Praha, Academia 1995.

Quirk, R. a kol.: *A Comprehensive Grammar of the English Language*. Londýn, Longman 1985.

Sinclair, J. a kol.: *The Collins COBUILD English Dictionary for Advanced Learners – elektronický*. Londýn, HarperCollins Publishers 2001.

Šonková, M.: *Kategorie určenosti v angličtině a v norštině (diplomová práce)*. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, Katedra germanistiky, nordistiky a nederlandistiky, Praha 1993.

Vysvětlivky

- ¹ Erhart, A.: *Základy jazykovědy*. Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1984.
- ² Čermák, F.: *Jazyk a jazykověda*. Praha, Nakladatelství Karolinum 2001.
- ³ Erhart, A.: *Základy jazykovědy*. Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1984.
- ⁴ Čermák, F.: *Jazyk a jazykověda*. Praha, Nakladatelství Karolinum 2001.
- ⁵ Erhart, A.: *Základy jazykovědy*. Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1984.
- ⁶ Čermák, F.: *Jazyk a jazykověda*. Praha, Nakladatelství Karolinum 2001.
- ⁷ Dušková, L. a kol.: *Mluvnice současné angličtiny na pozadí češtiny*. Praha, Academia 1988.
- ⁸ Haeseryn, W. a kol.: *Algemene Nederlandse Spraakkunst*. Groningen, Martinus Nijhoff Uitgevers 1997.
- ⁹ Dušková, L. a kol.: *Mluvnice současné angličtiny na pozadí češtiny*. Praha, Academia 1988.
- ¹⁰ Haeseryn, W. a kol.: *Algemene Nederlandse Spraakkunst*. Groningen, Martinus Nijhoff Uitgevers 1997.
- ¹¹ op.cit.
- ¹² Devos, F. a kol.: *Nederlands, Frans en Engels in contrast*. Leuven, Peeters 1991.
- ¹³ Quirk, R. a kol.: *A Comprehensive Grammar of the English Language*. Londýn, Longman 1985.
- ¹⁴ Huddleston, R. a kol.: *The Cambridge Grammar of the English Language*. Cambridge, Cambridge University Press 2002.
- ¹⁵ Biber, D. a kol.: *The Longman Grammar of Spoken and Written English*. Londýn, Longman 2000.
- ¹⁶ Haeseryn, W. a kol.: *Algemene Nederlandse Spraakkunst*. Groningen, Martinus Nijhoff Uitgevers 1997.
- ¹⁷ Dušková, L.: *Expressing Indefiniteness in English*. In: *Acta Universitatis Carolinae – Philologica 5, Prague Studies in English XXII*. Praha 1997, s. 33-50.
- ¹⁸ Termín *null article* poprvé použil Chesterman (1991); Dušková a kol. (1988) používá v tomto kontextu výraz *bezčlennost*.
- ¹⁹ Sinclair, J. a kol.: *The Collins COBUILD English Dictionary for Advanced Learners – elektronický*. Londýn, HarperCollins Publishers 2001.
- ²⁰ Beer, F. a kol.: *Vector Mechanics for Engineers: Dynamics*. New York, McGraw-Hill Book Company 1988.
- ²¹ Hauwermeiren, P. a kol.: *Waar Nederlands de voertaal is*. Brusel, Uitgeverij Van In 1990.
- ²² Čechová, M. a kol.: *Stylistika současné češtiny*. Praha, ISV – nakladatelství, 1997.
- ²³ <http://eur-lex.europa.eu/Notice.do?checktexts=checkbox&val=461659%3Acs&pos=2&page=1&lang=cs&pgs=10&nb1=2&list=461660%3Acs%2C461659%3Acs%2C&hwords=&action=GO&visu=%23texte> (z bibliografického soupisu na této adrese jsou přístupné všechny dostupné jazykové verze dokumentu ve formátech HTML, PDF a TIFF).
- ²⁴ <http://www.europarl.europa.eu/parliament/public/staticDisplay.do?id=155&pageRank=3&language=CS> (Evropský parlament – oficiální internetové stránky).
- ²⁵ Bočáková, M. a kol.: *Anglicko-český právní slovník – elektronický*. Brno, Lingea 2001.
- ²⁶ Hoffmannová, J.: *Stylistika a.....* Praha, Trizonia 1997.